

PULSACJE GWIAZDOWE

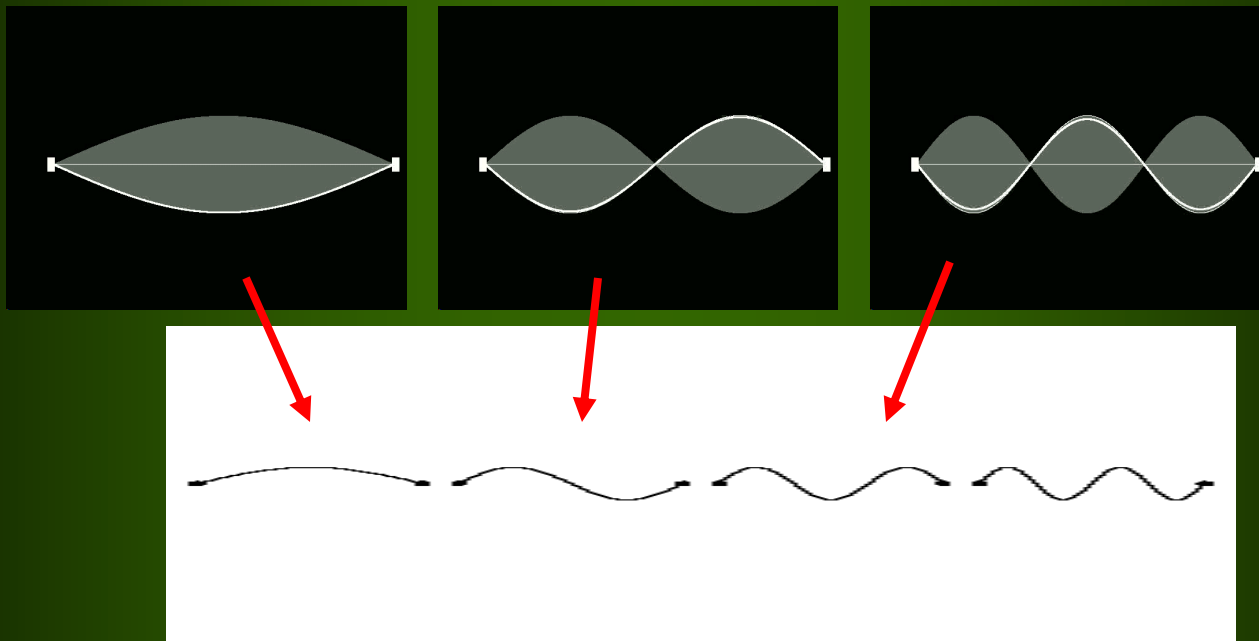
semestr zimowy 2018/2019

Jadwiga Daszyńska-Daszkiewicz

PUŁAPKOWANIE OSCYLACJI

Fale akustyczne i grawitacyjne propagują się w kierunku radialnym tylko w określonych obszarach.

Pulsacje nieradialne są **falami stojącymi**, które tworzą się przez odbicie od granic obszaru propagacji.

ANALIZA LOKALNA

Zakładamy $\Phi' = 0$ i wprowadzamy nowe zmienne

$$\tilde{\xi} \equiv r^2 \xi_r \exp\left(-\int_0^r \frac{g}{c^2}\right)$$
$$\tilde{\eta} \equiv \frac{p'}{\rho} \exp\left(-\int_0^r \frac{N^2}{g}\right) = \omega^2 r \xi_h \exp\left(-\int_0^r \frac{N^2}{g}\right)$$

Mamy równania pulsacyjne w kanonicznej postaci

$$\frac{d\tilde{\xi}}{dr} = h(r) \frac{r^2}{c^2} \left(\frac{S_\ell^2}{\omega^2} - 1\right) \tilde{\eta}$$
$$\frac{d\tilde{\eta}}{dr} = \frac{1}{r^2 h(r)} (\omega^2 - N^2) \tilde{\xi}$$
$$h(r) \equiv \exp\left[\int_0^r \left(\frac{N^2}{g} - \frac{g}{c^2}\right) dr\right] > 0$$

Zakładamy, że współczynniki tych równań są **stałe** na krótkiej skali odległości r !

Wówczas dostaniemy

$$\tilde{\xi}(r), \tilde{\eta}(r) \propto \exp(ik_r r)$$

$$k_r^2 = \frac{(\omega^2 - S_\ell^2)(\omega^2 - N^2)}{\omega^2 c^2}$$

relacja dyspersyjna - związek między liczbą falową i częstotliwością

stojące fale akustyczne

stojące fale grawitacyjne

Dla $\omega^2 > S_\ell^2, N^2$ lub $\omega^2 < S_\ell^2, N^2 \rightarrow k_r$ jest rzeczywiste i $k_r^2 > 0$
i fala może się propagować w kierunku radialnym.

Dla $S_\ell^2 > \omega^2 > N^2$ lub $S_\ell^2 < \omega^2 < N^2 \rightarrow k_r$ jest urojone i $k_r^2 < 0$
i fala jest tłumiona (znoszona).

Uwzględniając wyrażenie na horyzontalna liczbę falową

$$k_h^2 = \ell(\ell+1)/r^2 = S_\ell^2/c^2$$

Równanie dyspersyjne przepisujemy w postaci

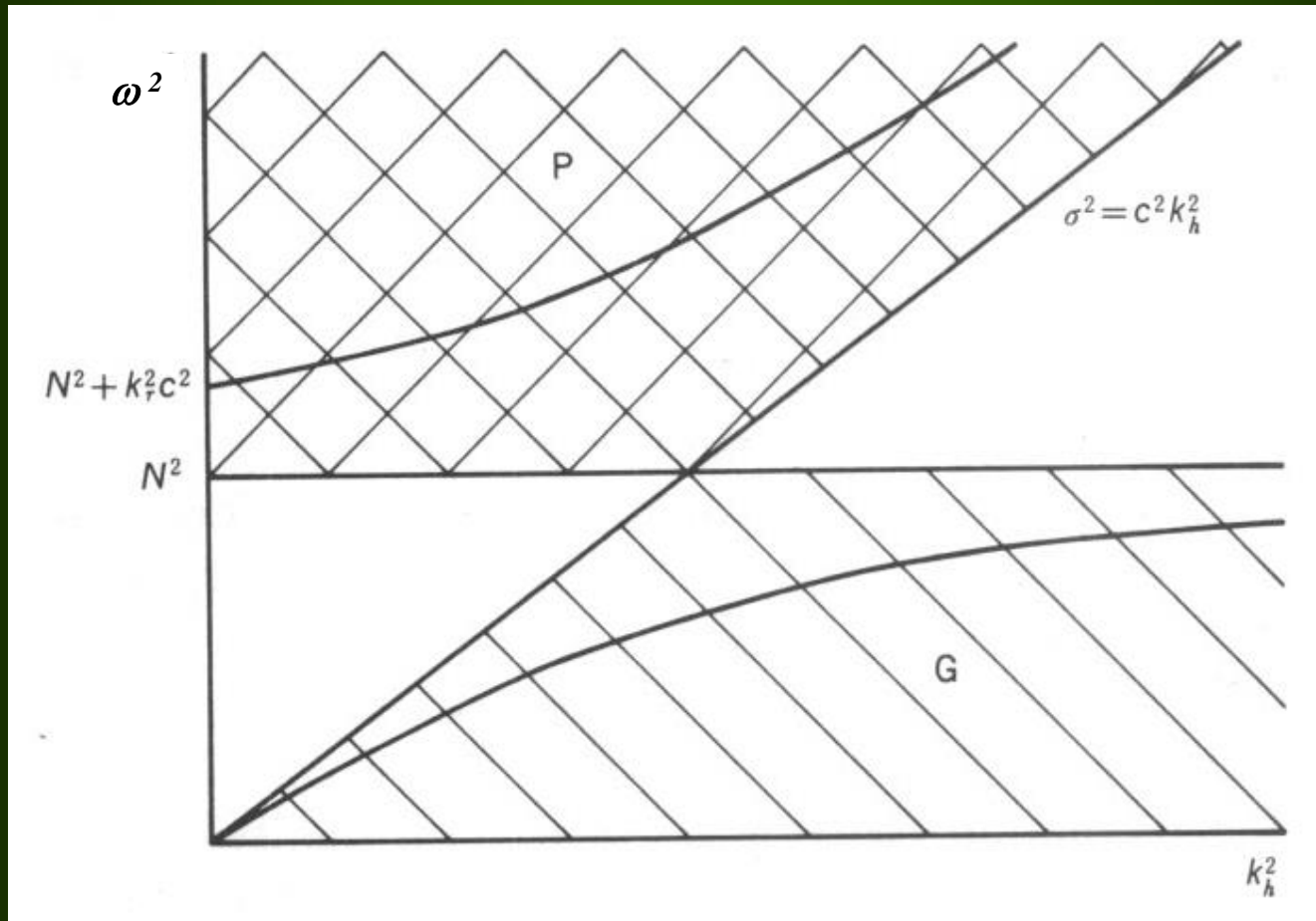
$$\omega^4 - (N^2 + k^2 c^2)\omega^2 + N^2 k_h^2 c^2 = 0$$

gdzie

$$k^2 = k_r^2 + k_h^2$$

DIAGRAM DIAGNOSTYCZNY

powyższa zależność na płaszczyźnie (k_h^2, ω^2)

- ◆ Dla $k_r^2 \neq 0$ mamy dwie hiperbole.
- ◆ Dla $k_r^2 = 0$ mamy $\omega^2 = N^2$ i $\omega^2 = k_h^2 c^2$ (linie asymptotyczne).

Relacje dyspersyjne dla prostych przykładów ruchu falowego

$\omega^2 = c^2 |\mathbf{k}|^2$ - mody p (płaska fala dźwiękowa)

$\omega^2 = N^2 k_h^2 / k^2$ - mody g (wewnętrzne fale wypornościowe)

$\omega^2 = g_0 k_h$ - mody f (powierzchniowe fale wypornościowe, $\text{div} \boldsymbol{\xi} \cong 0$)

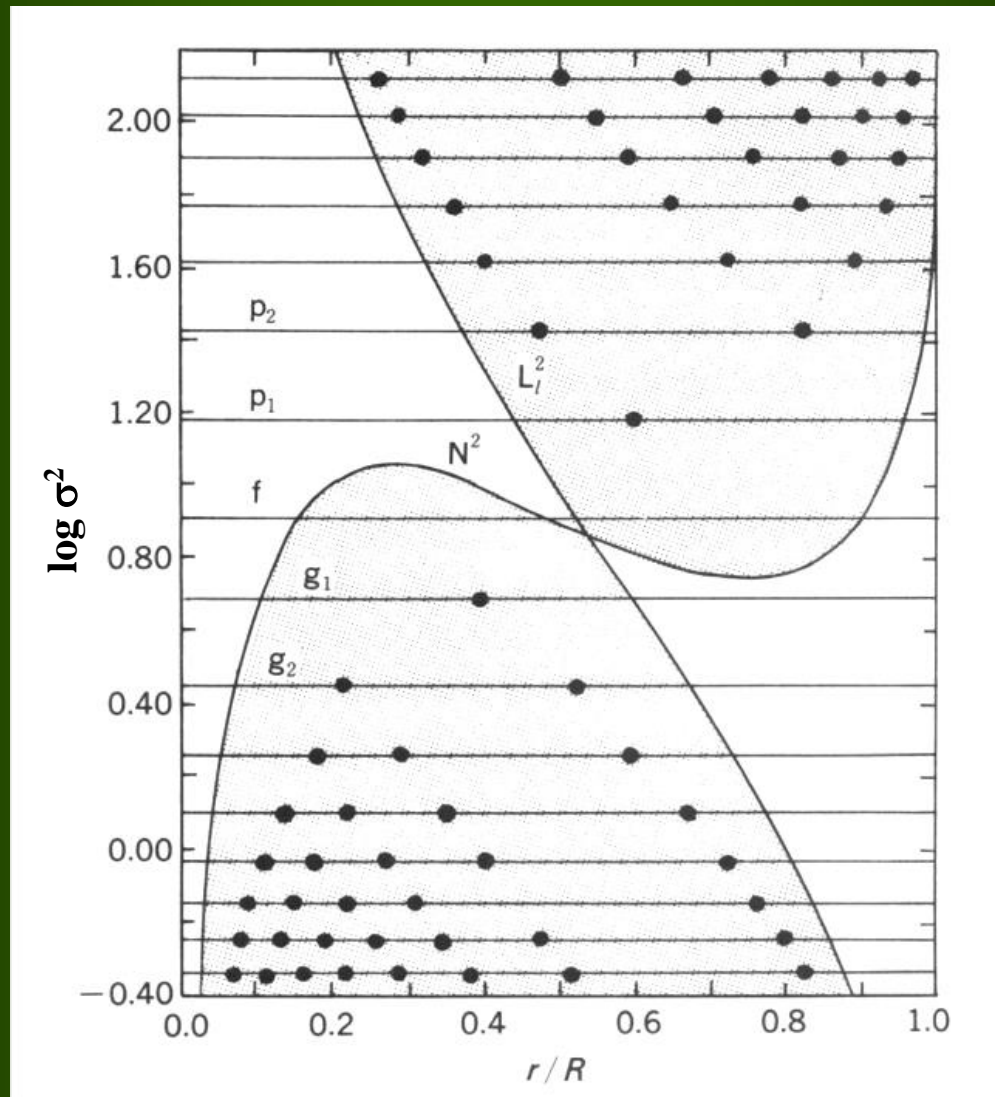

Nieradialne oscylacje mają charakter **dualny**, który zależy od częstotliwości i horyzontalnej liczby falowej.

DIAGRAMY PROPAGACJI

DIAGRAMY PROPAGACJI DLA POLITROPY $n=3$ i $\ell=2$

Zachowanie S_ℓ^2 mało się zmienia od gwiazdy do gwiazdy.

Dla większych ℓ , krzywa S_ℓ^2 przesuwa się w górę:

$$S_{\ell+1}^2/S_\ell^2 = (\ell+2)/\ell$$

Zachowanie N^2 jest bardzo czułe na zmiany ewolucyjne.

Dla gazu doskonałego mamy

$$N^2 \simeq \frac{g^2 \rho}{p} (\nabla_{\text{ad}} - \nabla + \nabla_{\mu}), \quad \nabla_{\mu} = \frac{d \ln \mu}{d \ln p}, \quad p = p_{\text{gas}}$$

Jeśli mamy dodatkowo ciśnienie promieniowanie, to

$$N^2 \simeq \frac{g^2 \rho}{p} \left[\frac{4 - 3\beta}{\beta} (\nabla_{\text{ad}} - \nabla) + \nabla_{\mu} \right], \quad \beta = \frac{p_{\text{gas}}}{p}, \quad p = p_{\text{gas}} + p_{\text{rad}}$$

∇_{μ} - gradient składu chemicznego

μ - średni ciężar cząsteczkowy

NIESTABILNOŚĆ KONWEKTYWNA

$\nabla > \nabla_{ad}$ - kryterium Schwarzschilda

$N^2 < 0$ - kryterium Ledoux

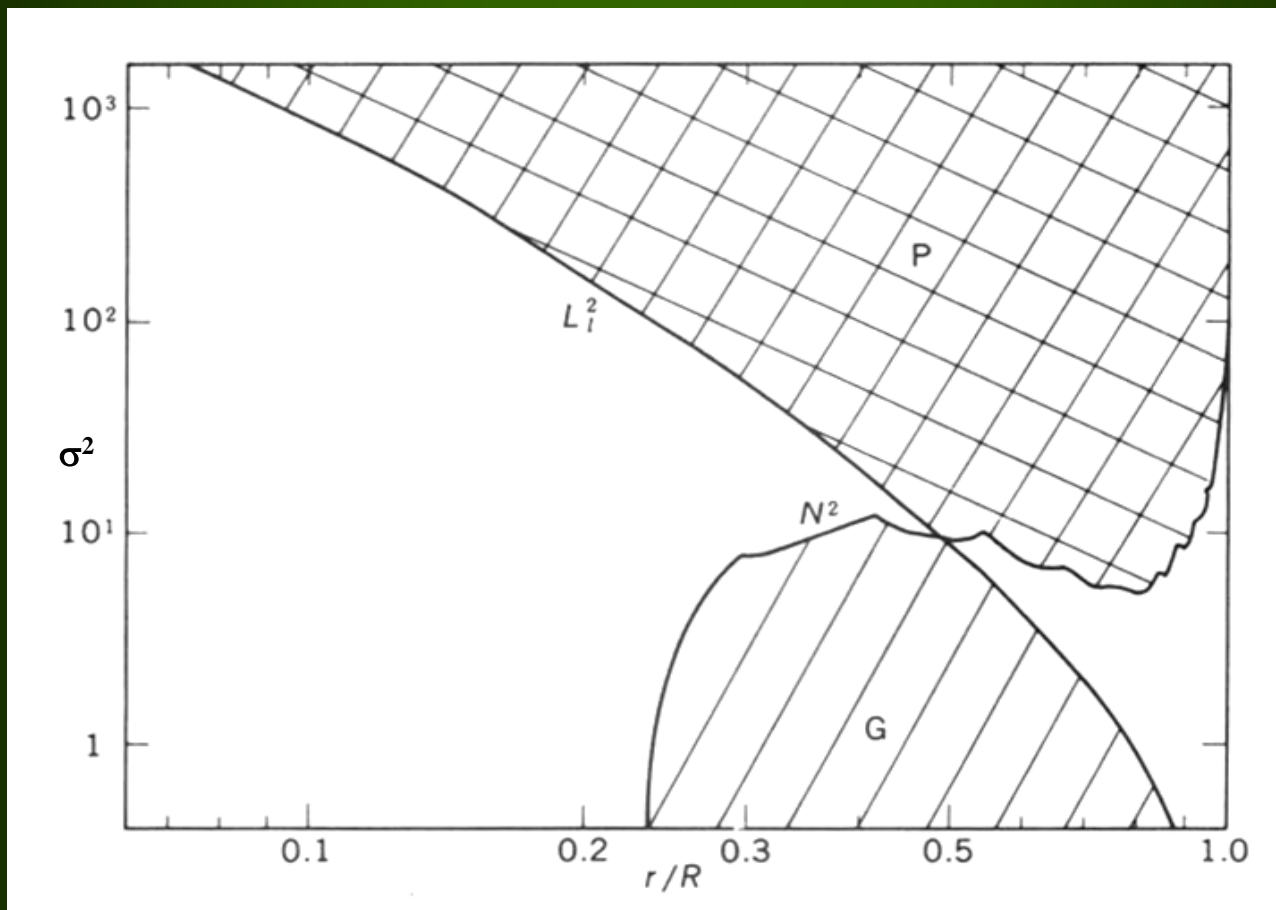
dla $\nabla_{\mu} = 0$ kryteria te są równoważne

Konwekcja i ∇_{μ} znacznie modyfikują N^2 .

N^2 dla modelu ZAMS oraz zmiany ewolucyjne **N^2**
są inne dla gwiazd masywnych ($M > 1.3 M_{\odot}$)
i małomasowych ($M < 1.3 M_{\odot}$).

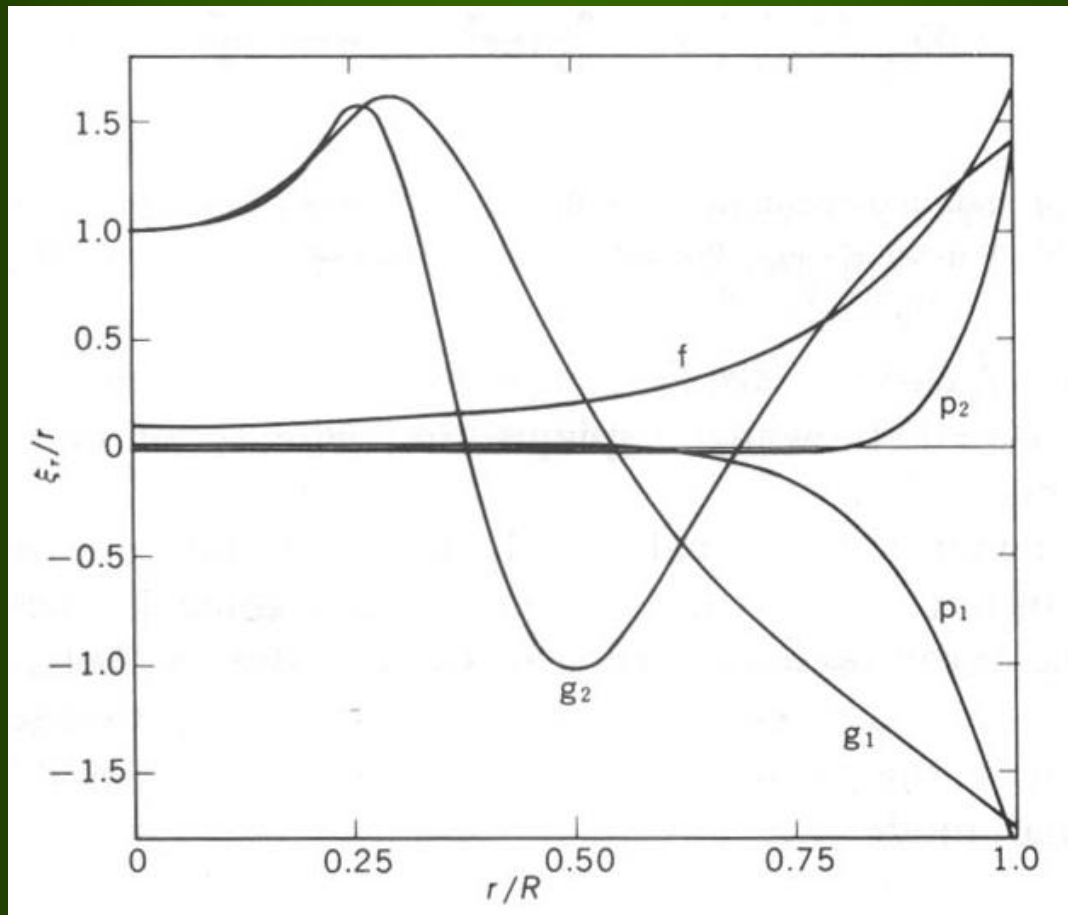
© MASYWNA GWIAZDA CIĄGU GŁÓWNEGO

$M=10 M_{\odot}$, ZAMS ($X=0.7$), $\ell=2$ (typ β Cep)

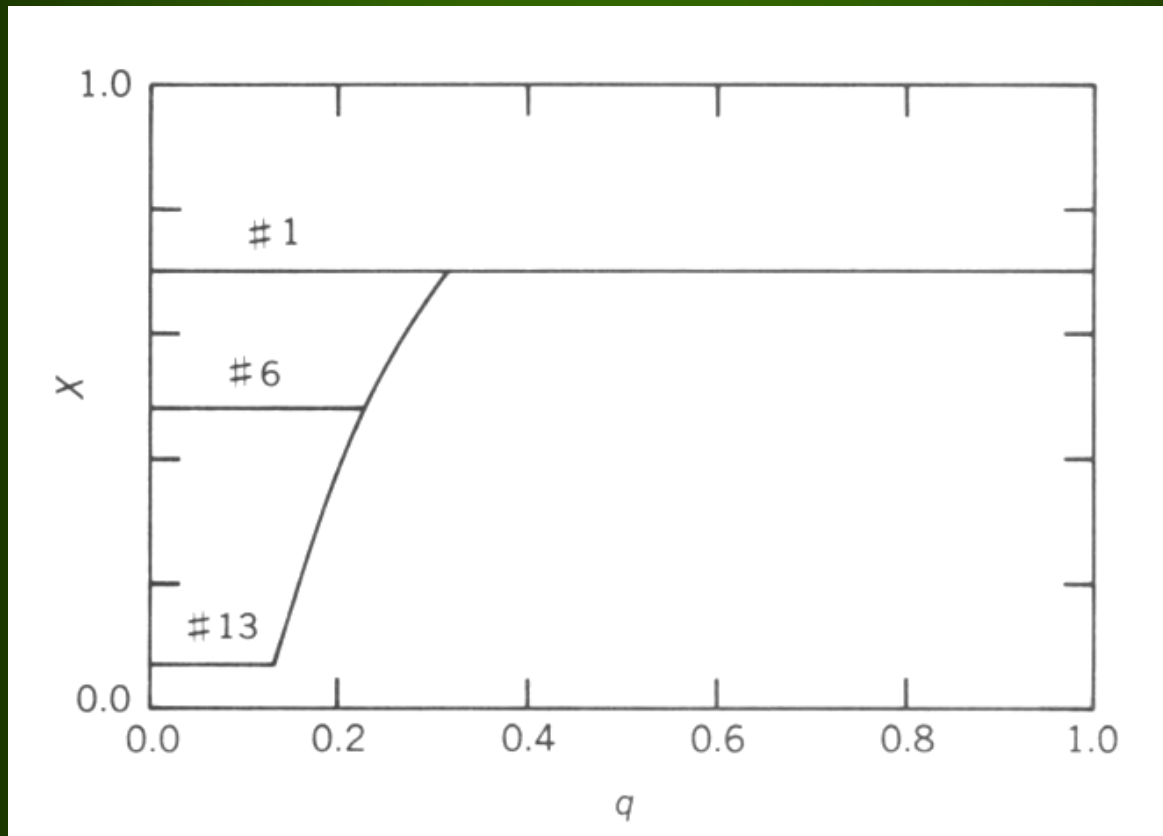

Funkcje własne przesunięcia radialnego dla $\ell=2$

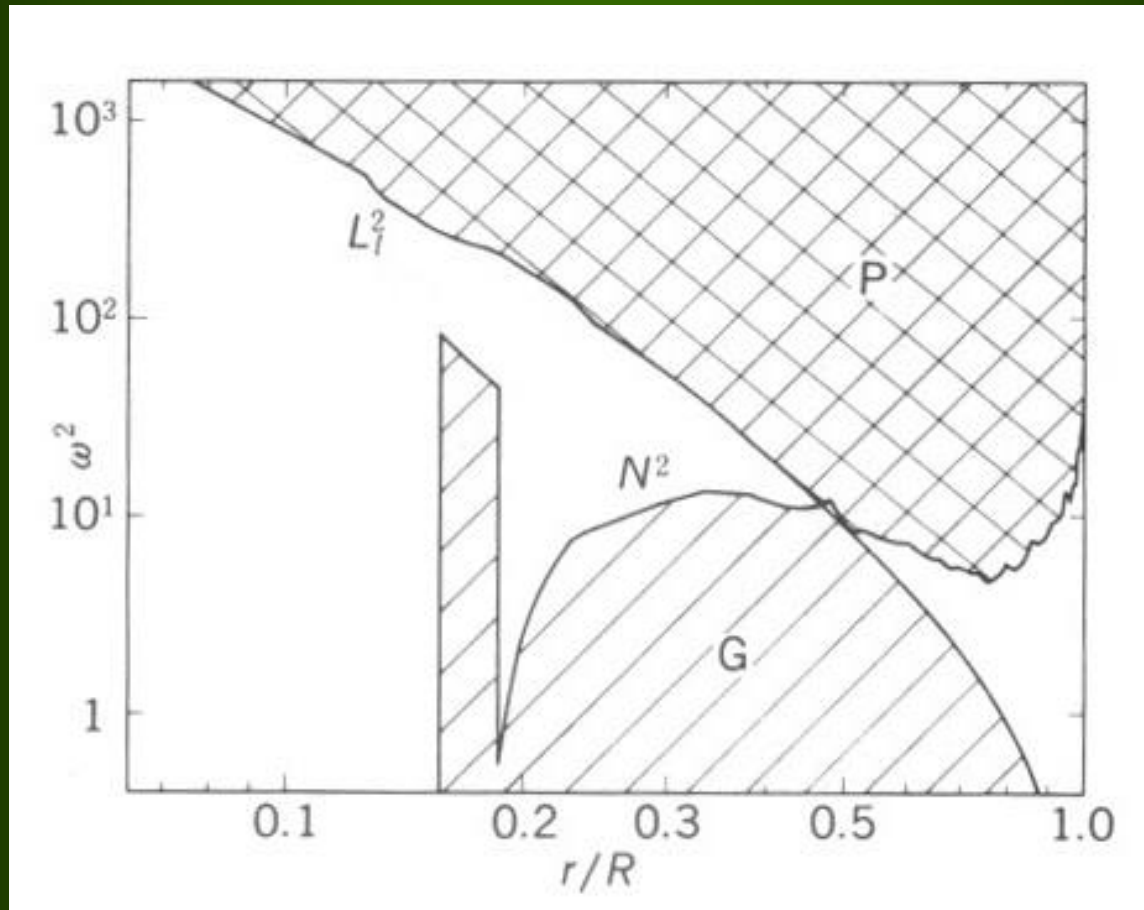

Rozkład **obfitości wodoru** we wnętrzu gwiazdy o masie $M=10 M_{\odot}$ na różnych etapach ewolucji

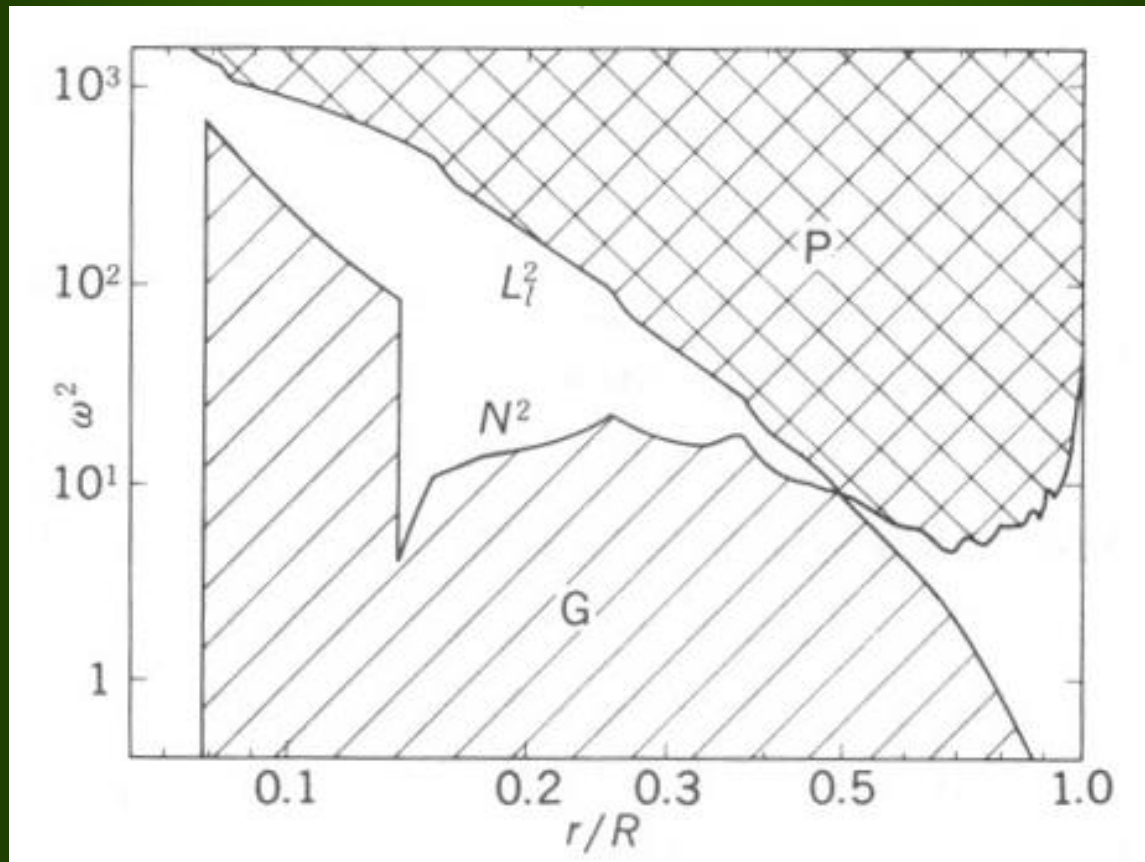

kurczące się jądro pozostawia obszar
chemicznie niejednorodny $\Rightarrow N^2$ rośnie

$M=10 M_{\odot}, X_c=0.48$

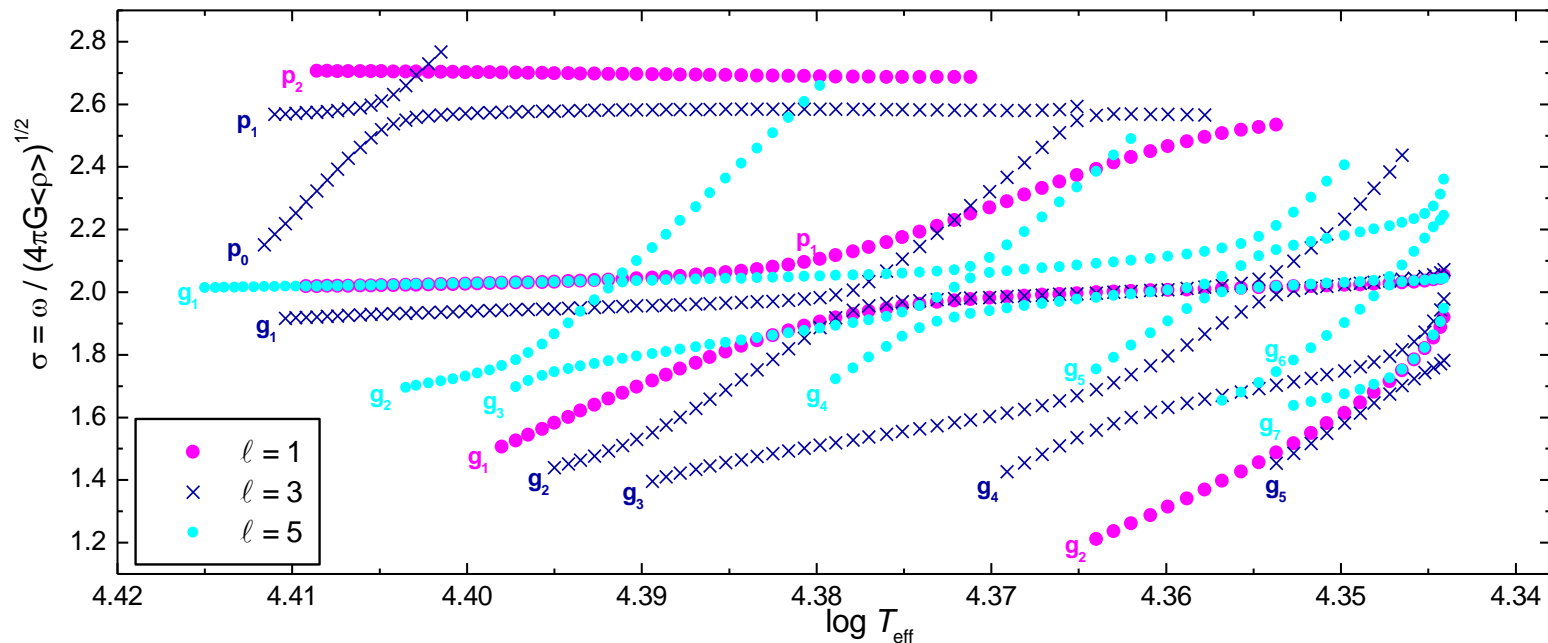
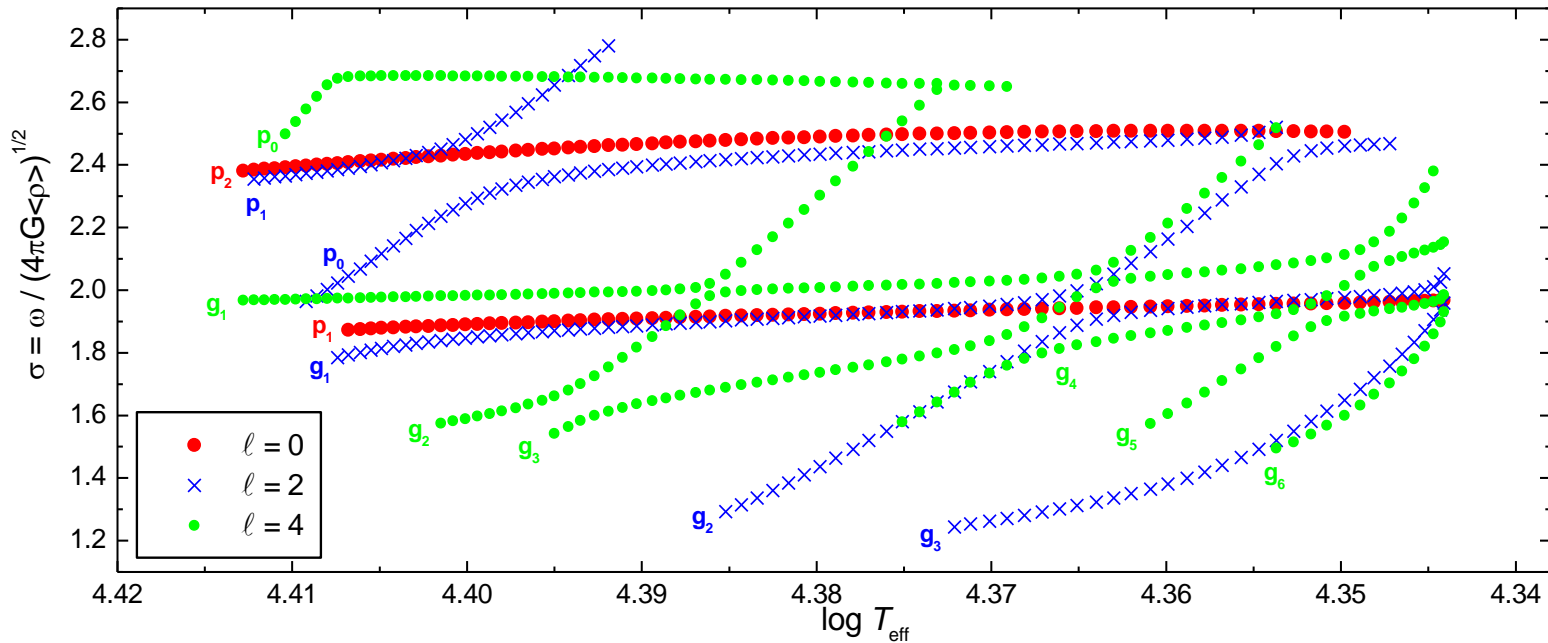

$M=10 M_{\odot}, X_c=0.07$

$$\nabla_{\mu} \uparrow \Rightarrow N^2 \uparrow \Rightarrow \omega_g \uparrow$$

Ewolucja σ na MS dla gwiazdy o masie $M=12 M_{\odot}$

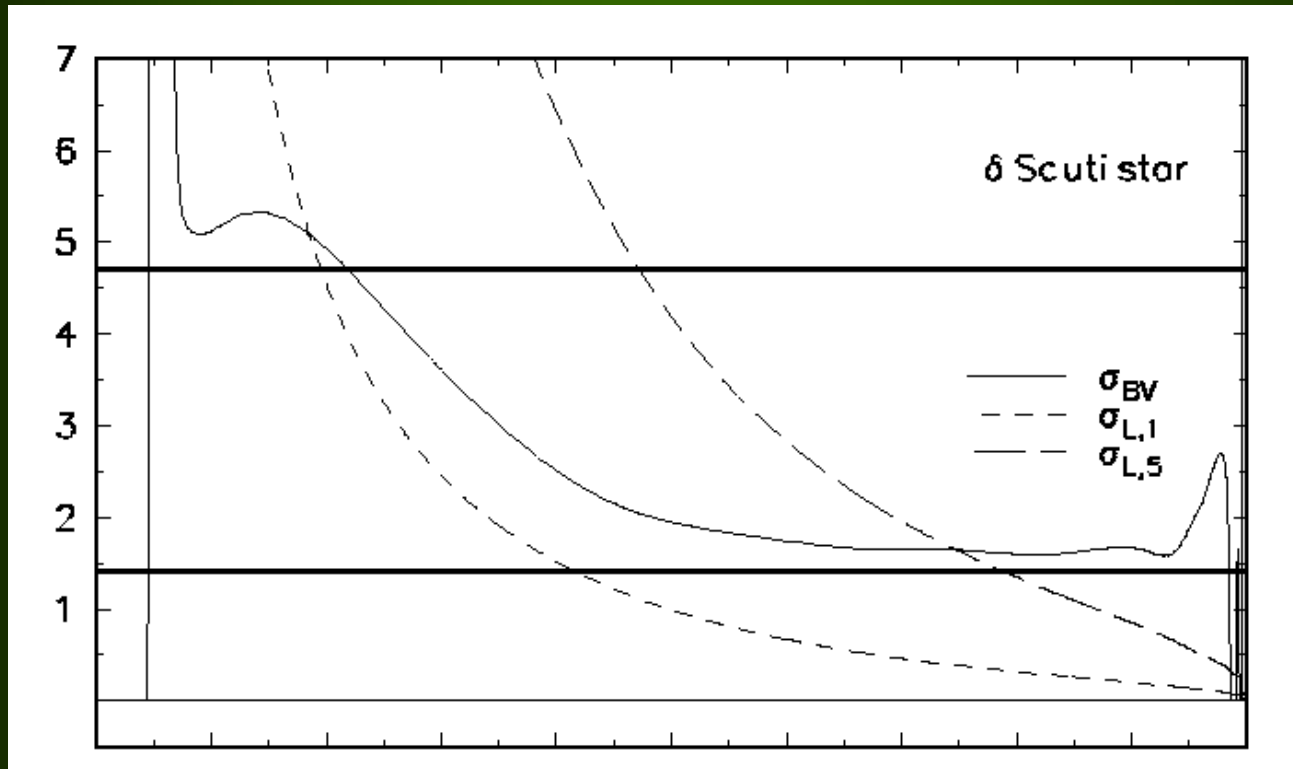
Mody radialne: $\sigma = \text{const}$, bo $P\sqrt{\rho} = \text{const}$

Mody nieradialne:

- 1) Zjawisko „**avoided crossing**” (unikanie „przecięć”) - efekt oddziaływania między modami, dwa mody nie mogą mieć tej samej częstotliwości.
- 2) **przełączanie modów** – podczas „**avoided crossing**” charakter dwóch modów jest wymieniany

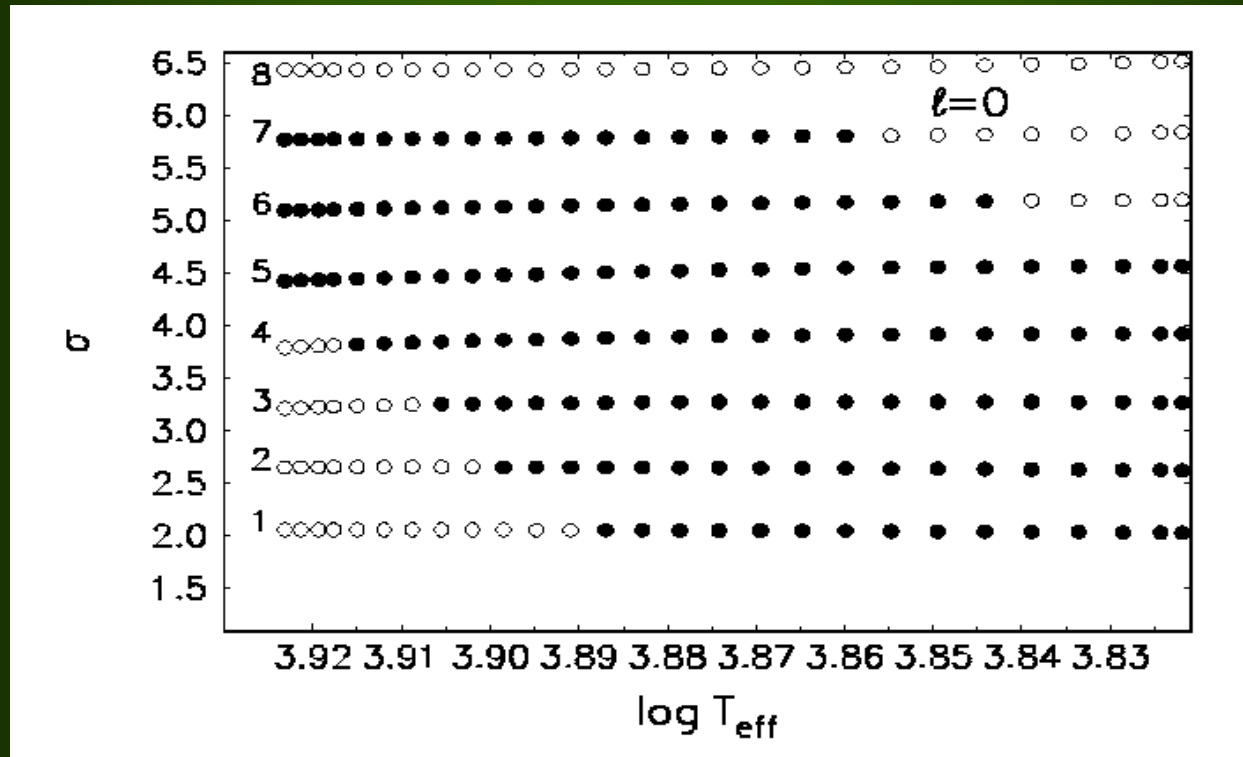
$M=1.8 M_{\odot}$, $X=0.05$ (typ δ Sct)

Linie poziome – obszar modów niestabilnych

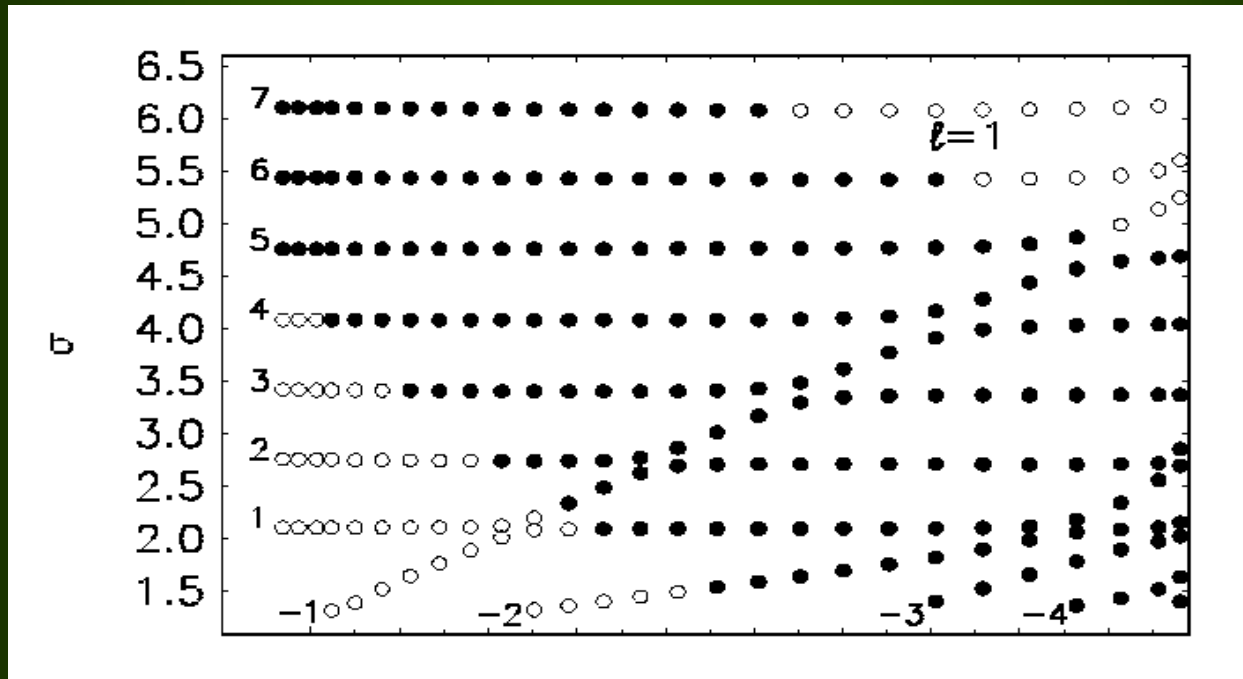
Ewolucja σ na MS dla gwiazdy o masie $M=1.8 M_{\odot}$

$$\ell=0$$

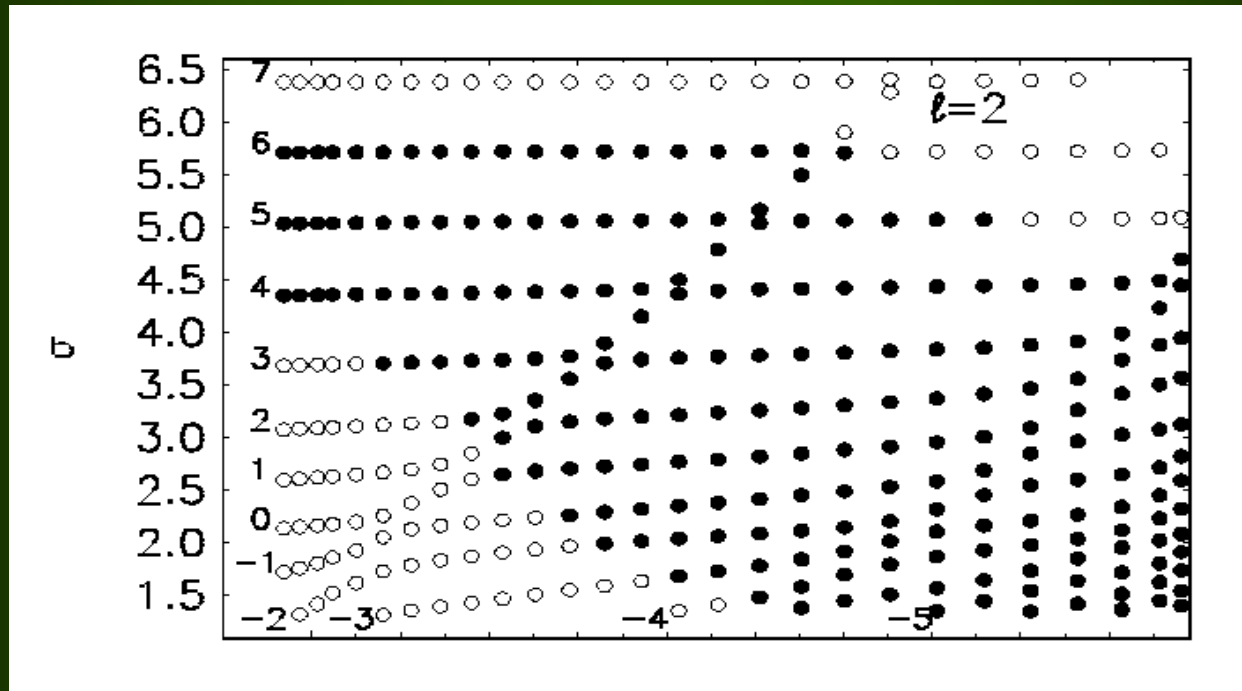
Ewolucja σ na MS dla gwiazdy o masie $M=1.8 M_{\odot}$

$$\ell=1$$

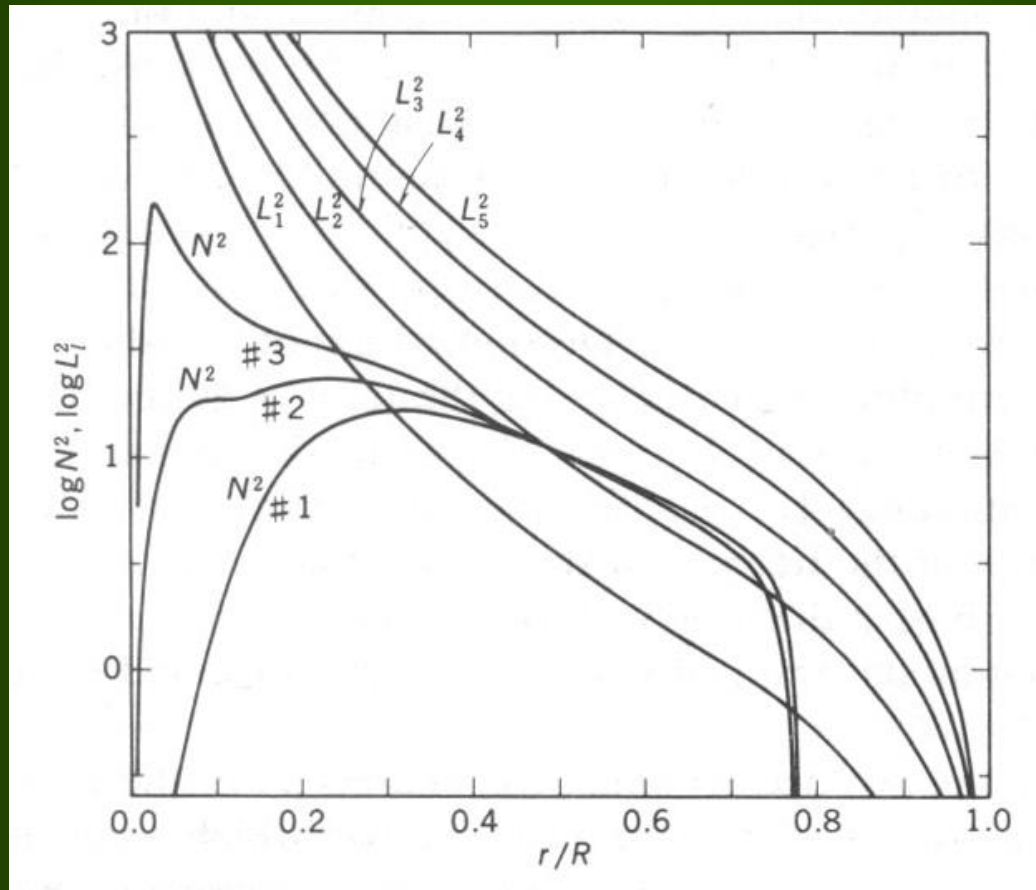
Ewolucja σ na MS dla gwiazdy o masie $M=1.8 M_{\odot}$

$$\ell=2$$

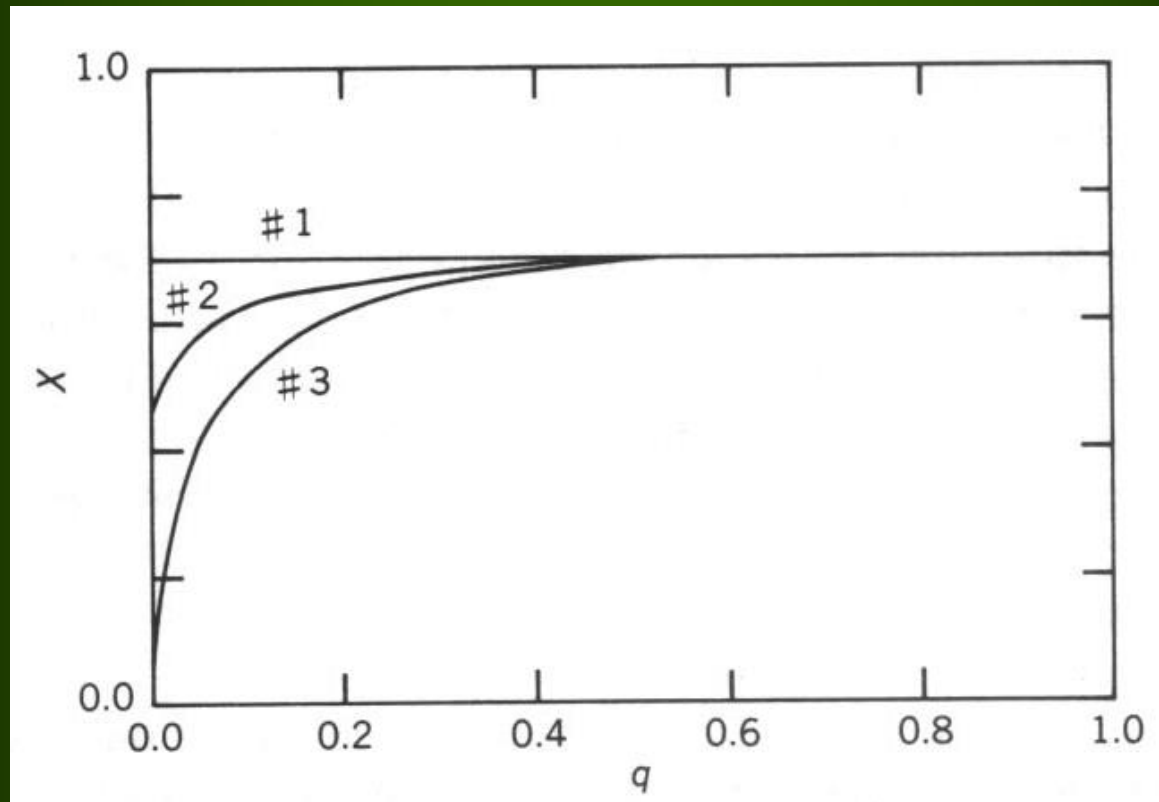

© MAŁOMASYWNA GWIAZDA CIĄGU GŁÓWNEGO

Model $M=1 M_{\odot}$ na ZAMS (#1) i dwóch bardziej zaawansowanych etapach ewolucji (#2 i #3)

Rozkład **obfitości wodoru** we wnętrzu gwiazdy o masie $M=1 M_{\odot}$ na różnych etapach ewolucji

wodór pali się w reakcjach p-p

jądro promieniste

łagodny gradient μ

Diagram propagacji dla modelu **Słońca** z uwydatnieniem warstw atmosferycznych

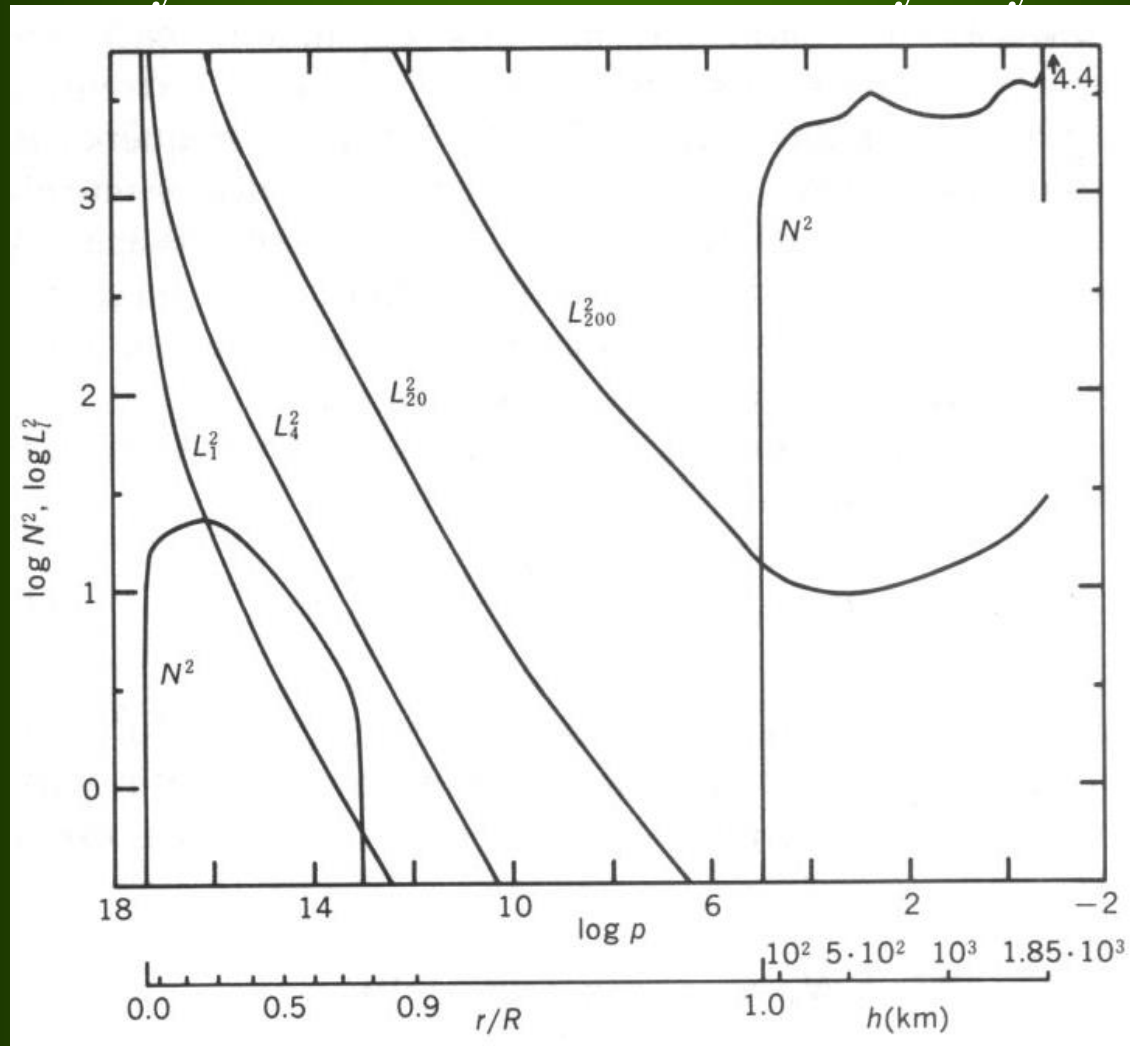
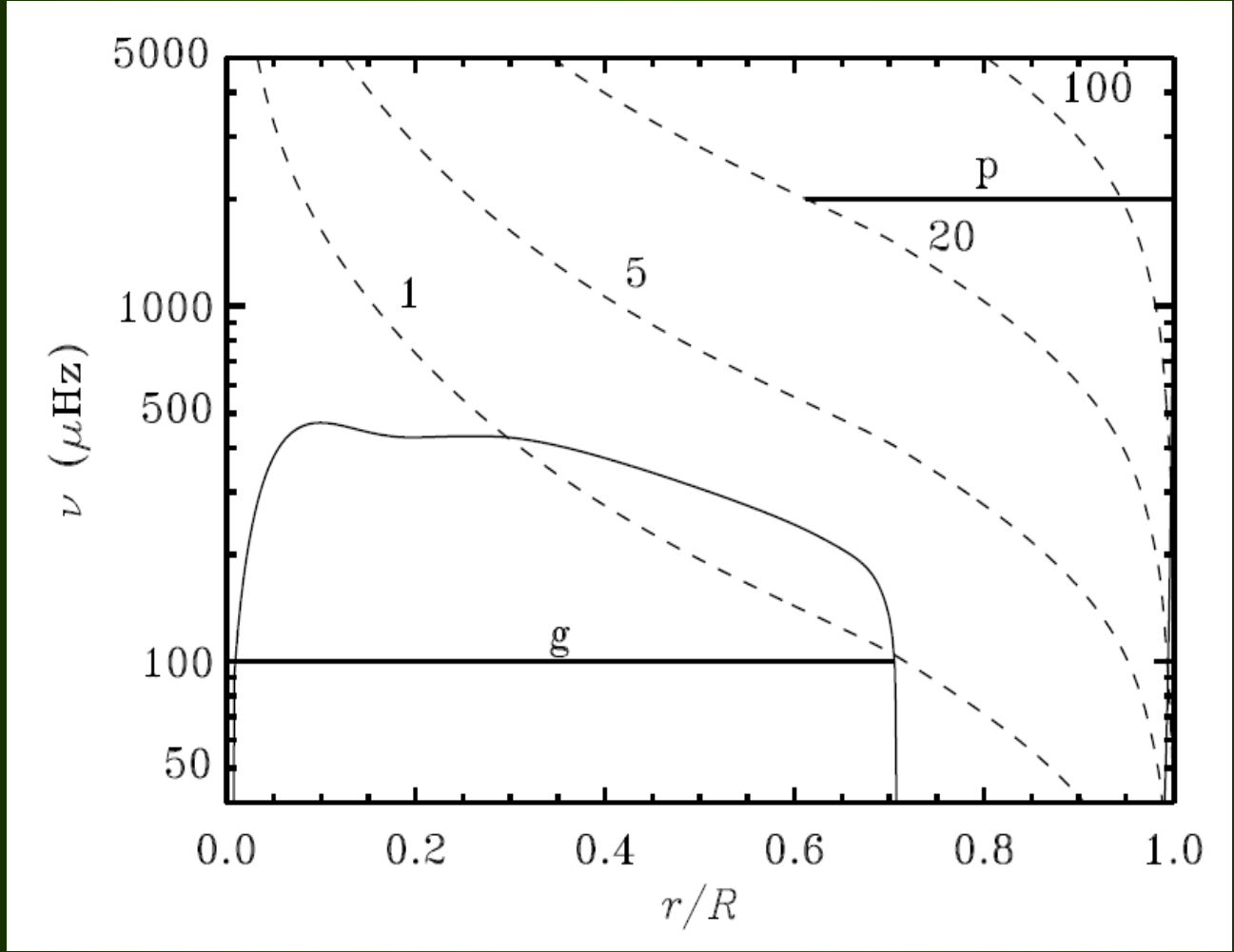
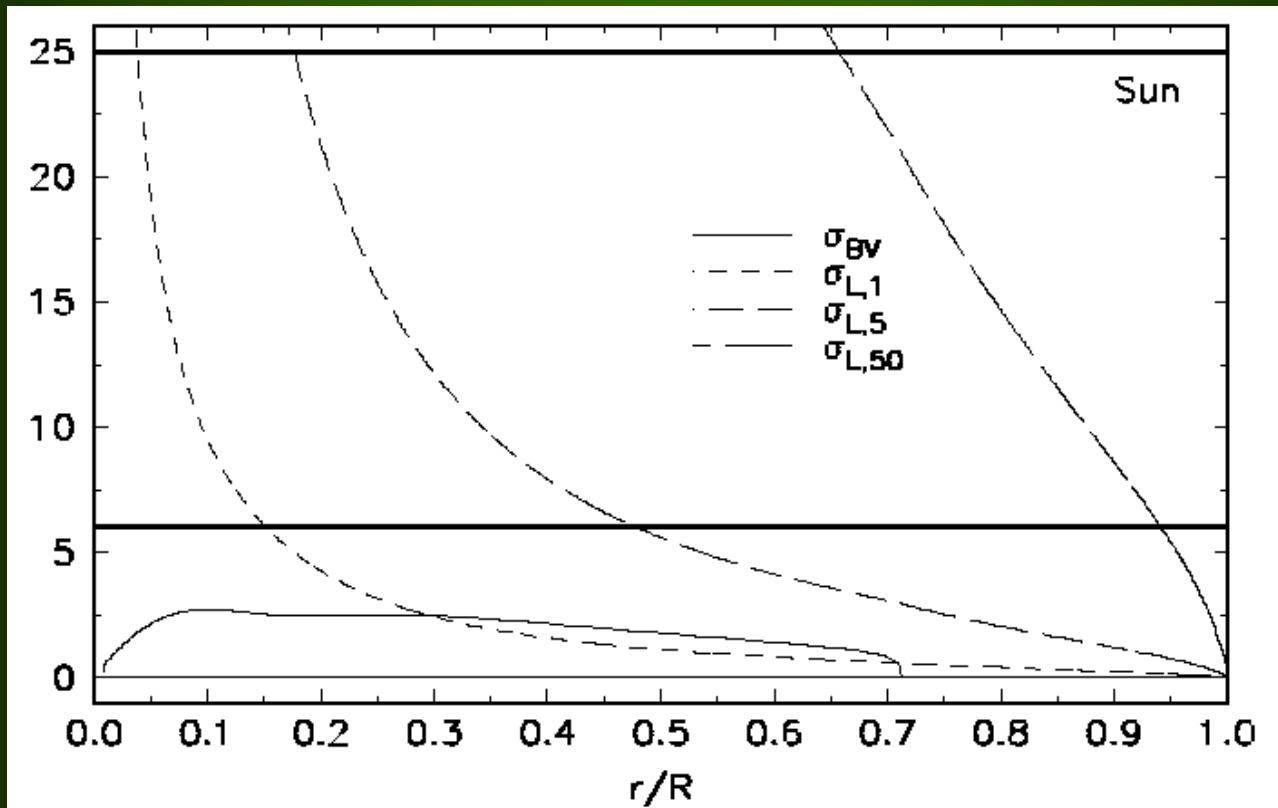

Diagram propagacji dla obecnego modelu **Słońca**.
Obszary pułpkowania: mod p - $\ell=20$, $\nu=2000 \mu\text{Hz}$, mod g - $\nu=100 \mu\text{Hz}$

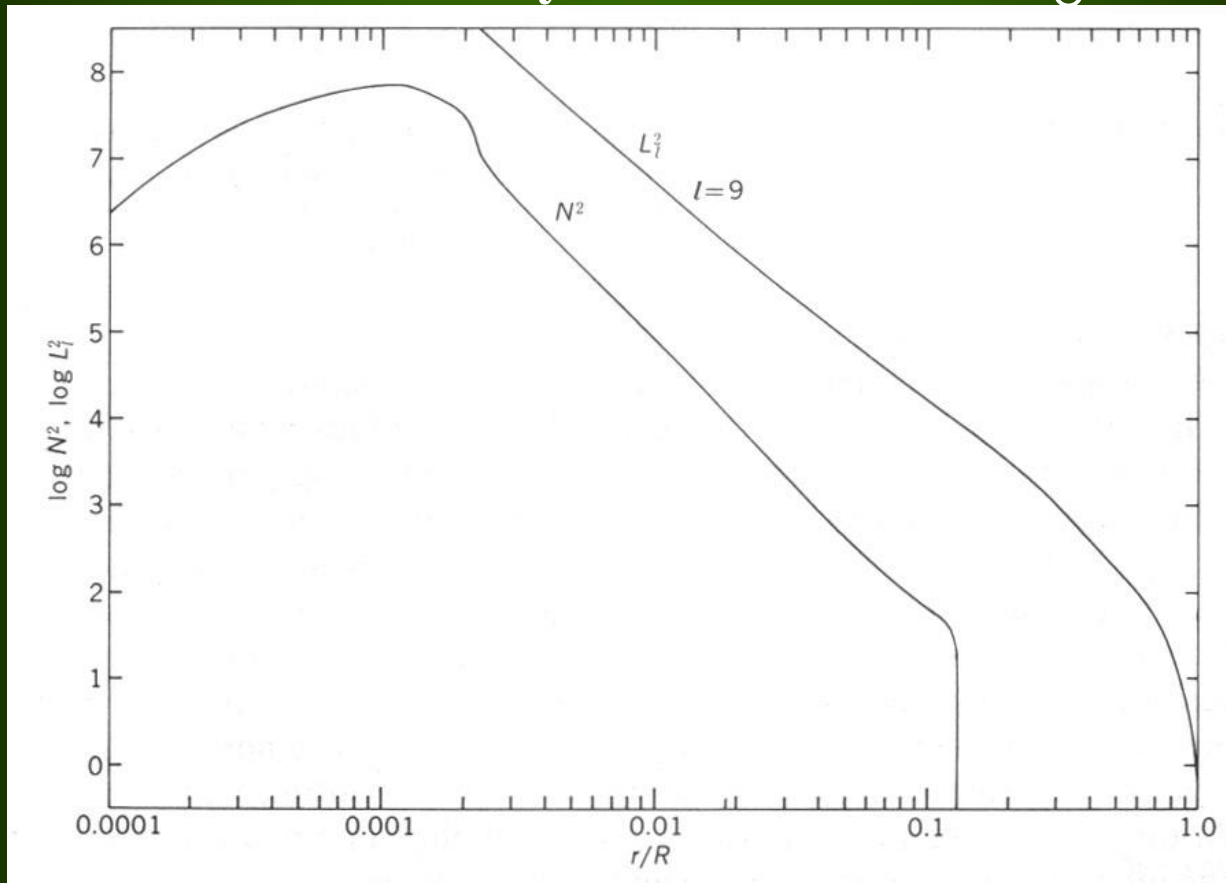

Diagram propagacji dla obecnego modelu **Słońca**

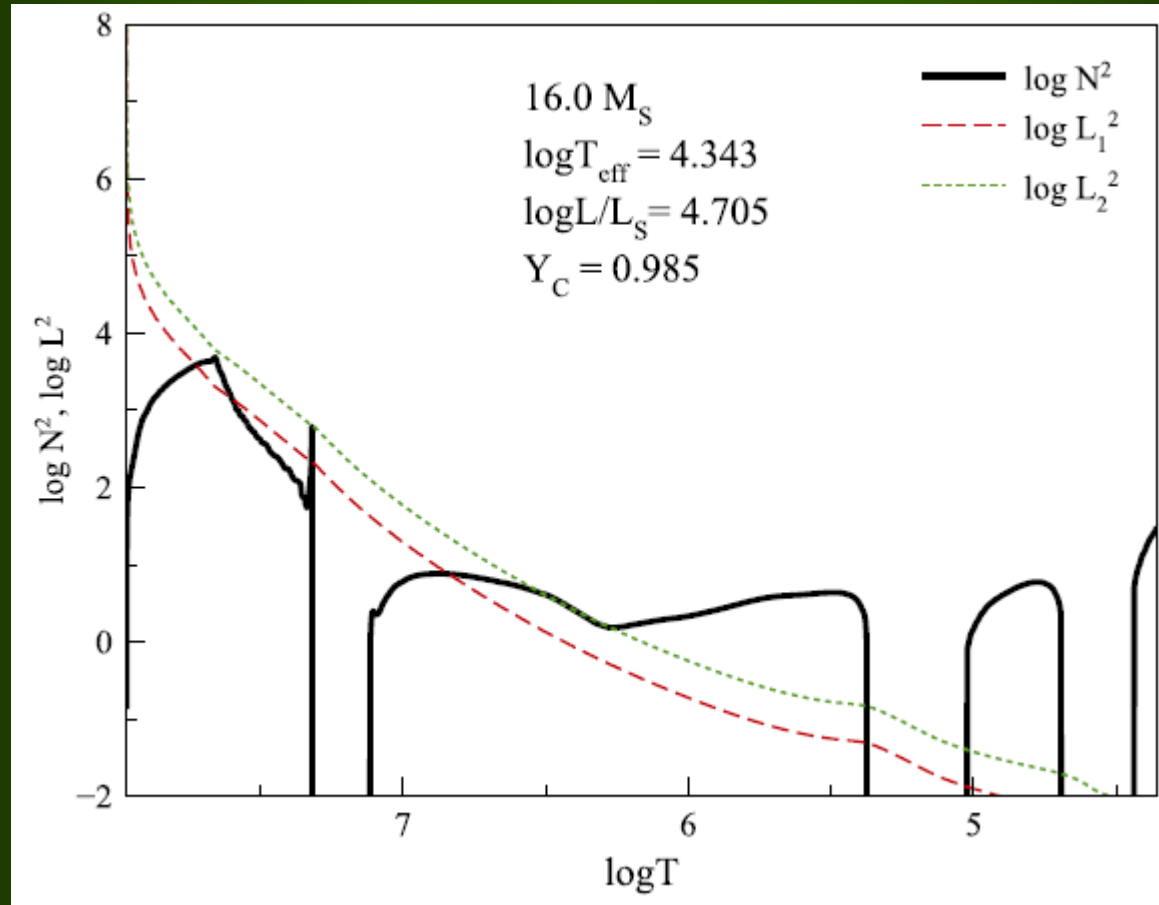
Linie poziome – zakres modów z dokładnie
wyznaczonymi częstotliwościami

Model olbrzyna o masie $M=5 M_{\odot}$

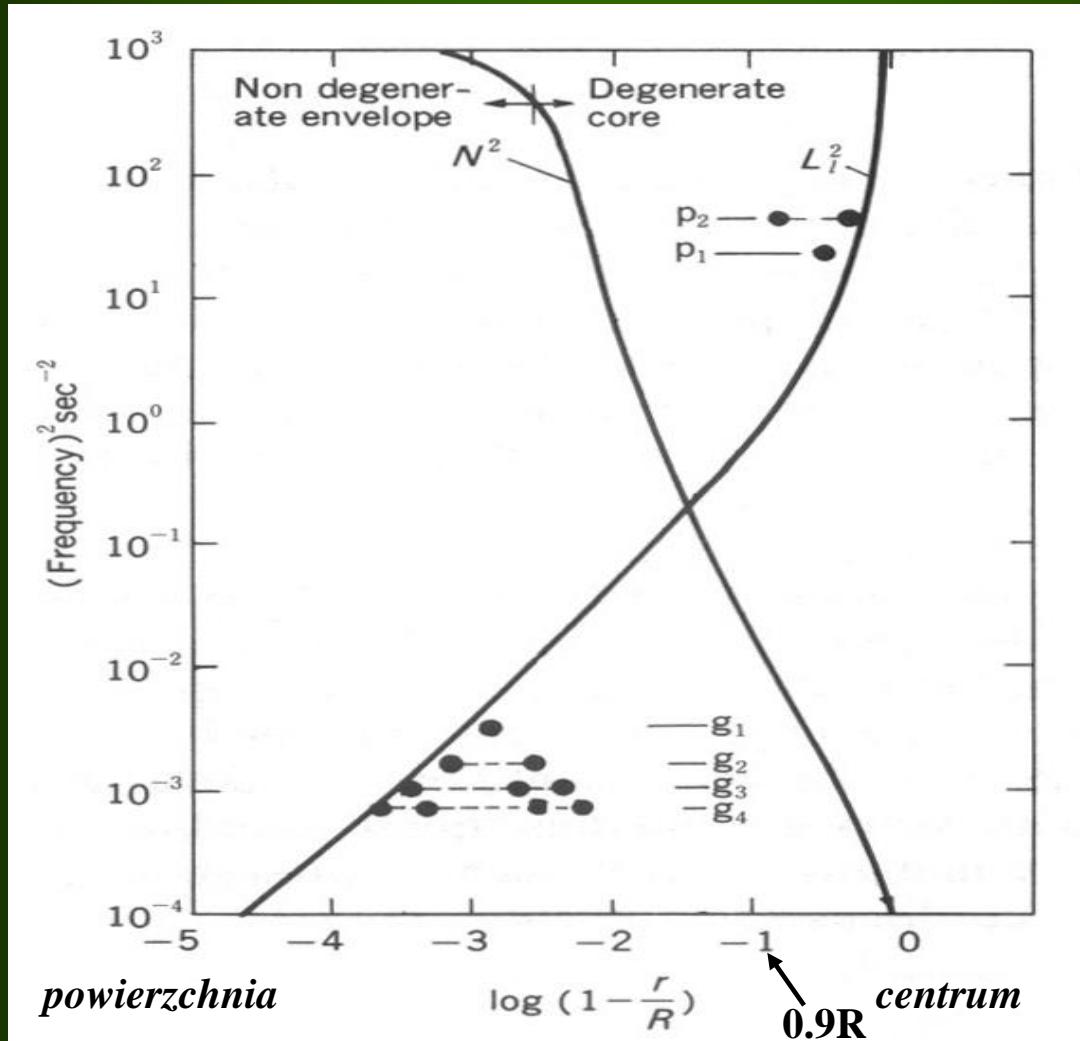
© NADOLBRZYM

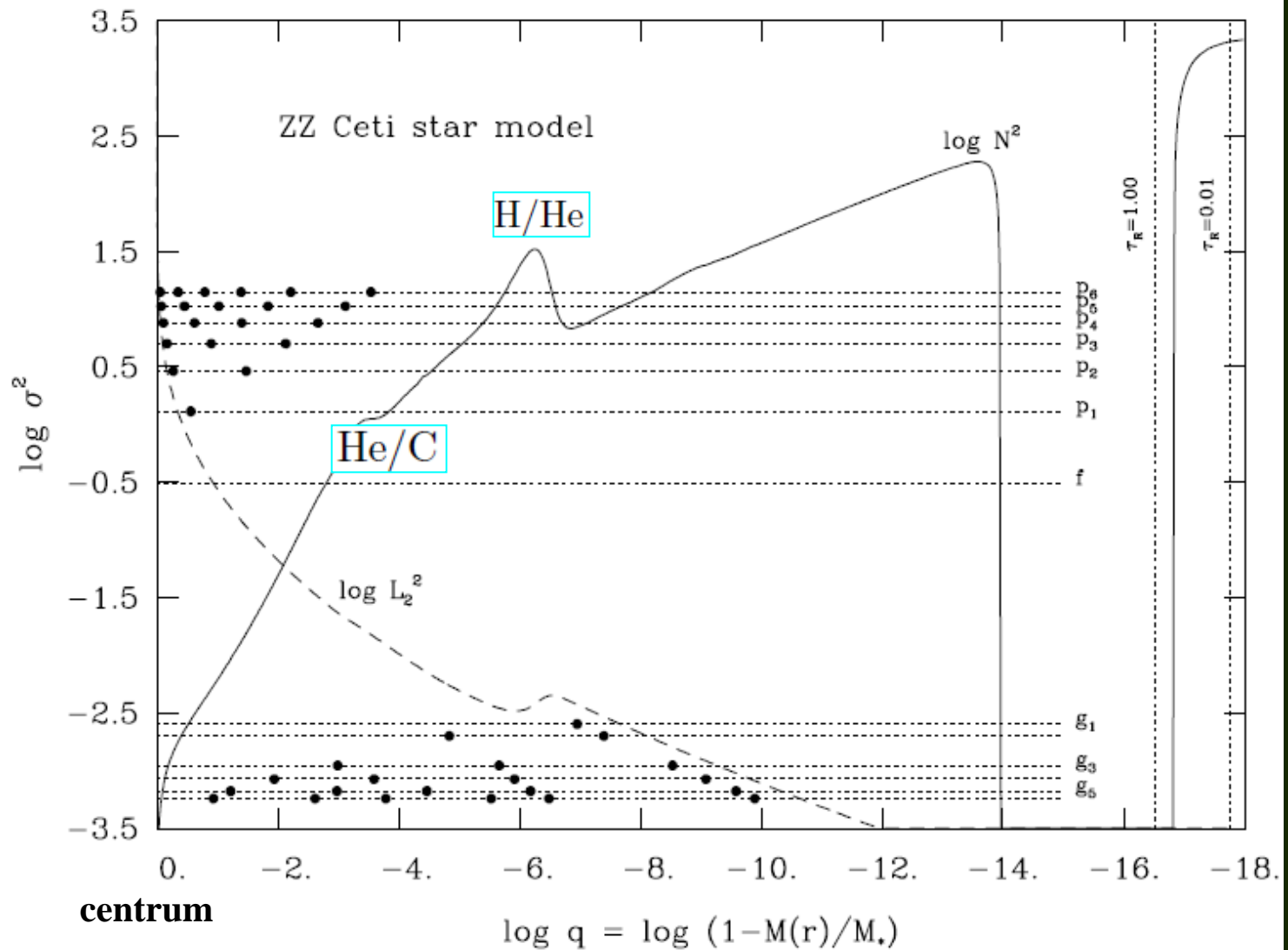
Model nadolbrzyna o masie $M=16 M_{\odot}$

© BIAŁY KARZEŁ

Model białego karła o masie $M=1 M_{\odot}$, $\log L/L_{\odot} = -4.2$, $\log T_{\text{eff}}=3.83$

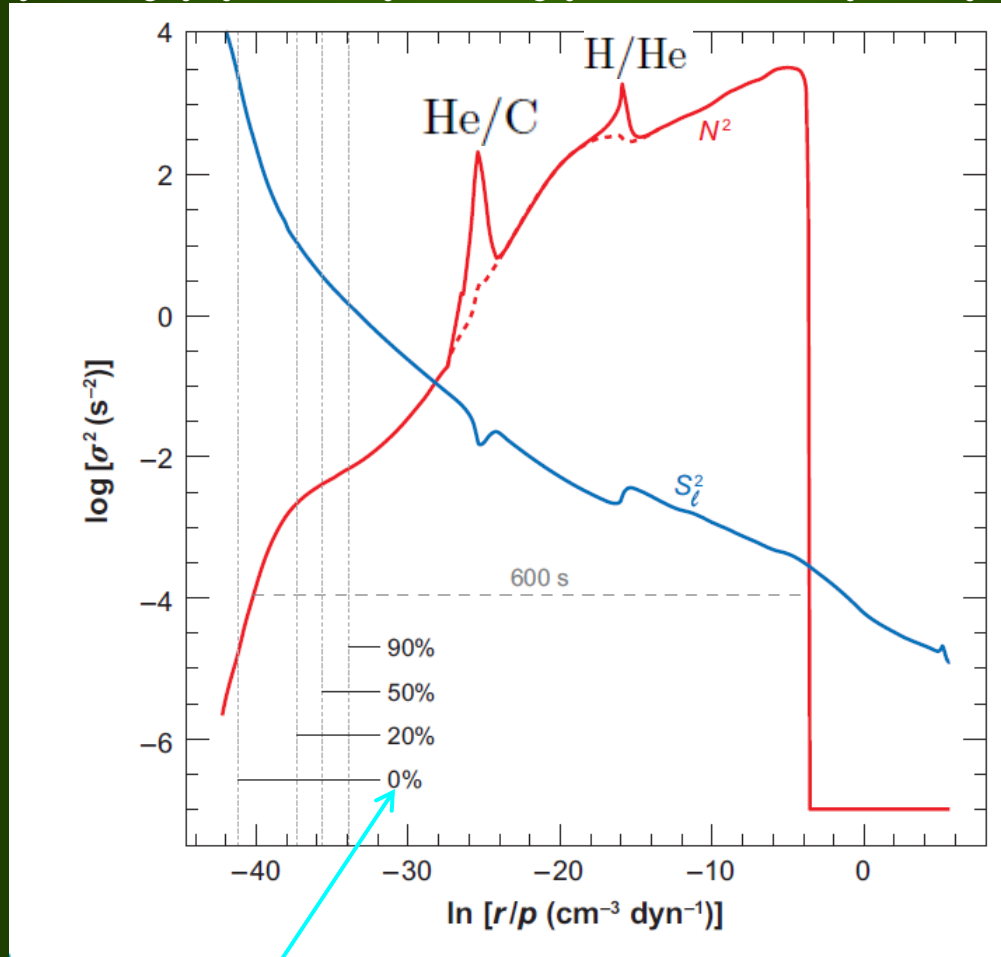

kropki - położenie węzłów radialnej funkcji własnej

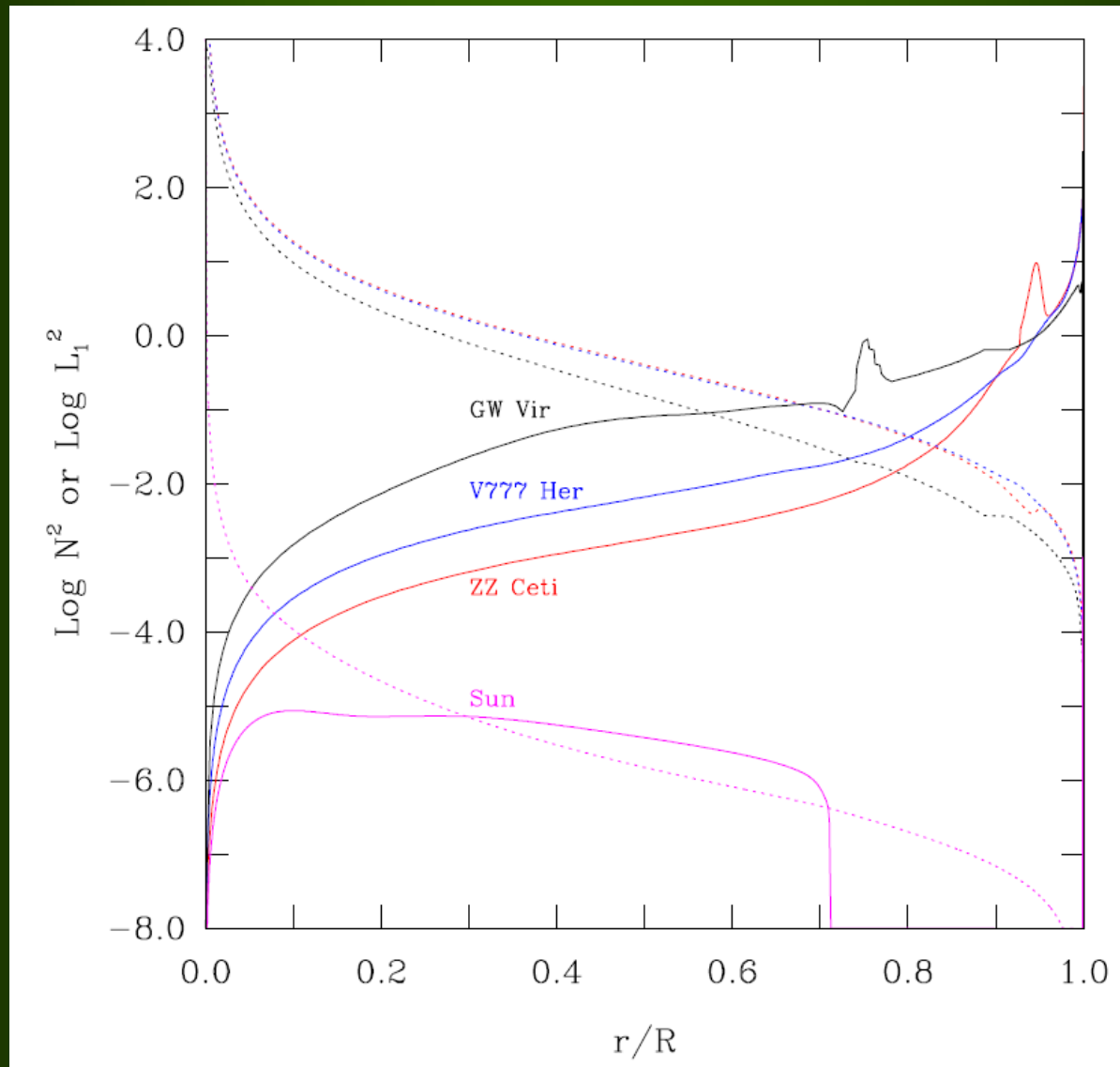
© BIAŁY KARZEŁ

model białego karła DAV $M=1.1 M_{\odot}$
uwzględniający stratyfikację chemiczną i krystalizację

Ilość skryzalizowanej masy

Porównanie diagramu propagacji dla białych karłów różnych typów i Słońca

OPIS ASYMPTOTYCZNY

Bardziej kompletny opis uzyskujemy badając asymptotyczne właściwości równań pulsacyjnych

$$\Psi = c^2 \rho^{\frac{1}{2}} \operatorname{div} \vec{\xi}$$

równania oscylacyjne przybliżamy przez

$$\frac{d^2 \Psi}{dr^2} = -K(r) \Psi$$

gdzie

$$K(r) = \frac{\omega^2}{c^2} \left[1 - \frac{\omega_c^2}{\omega^2} - \frac{S_\ell^2}{\omega^2} \left(1 - \frac{N^2}{\omega^2} \right) \right]$$

$$\omega_c^2 = \frac{c^2}{4H^2} \left(1 - 2 \frac{dH}{dr} \right), \quad H = - \left(\frac{d \ln \rho}{dr} \right)^{-1}$$

ω_c - częstotliwość obcięcia, dla $\omega < \omega_c$ fala zanika

Zachowanie ξ_r zależy lokalnie od znaku $\mathbf{K}(\mathbf{r})$.

Rozwiązania mają postać:

$$\xi_r \sim \cos \left(\int \mathbf{K}^{1/2} dr + \varepsilon \right) \quad \text{dla } \mathbf{K} > 0$$

$$\xi_r \sim \exp \left(\pm \int |\mathbf{K}|^{1/2} dr \right) \quad \text{dla } \mathbf{K} < 0$$

czyli

$\mathbf{K} > 0 \Rightarrow \xi_r$ jest oscylującą funkcją r

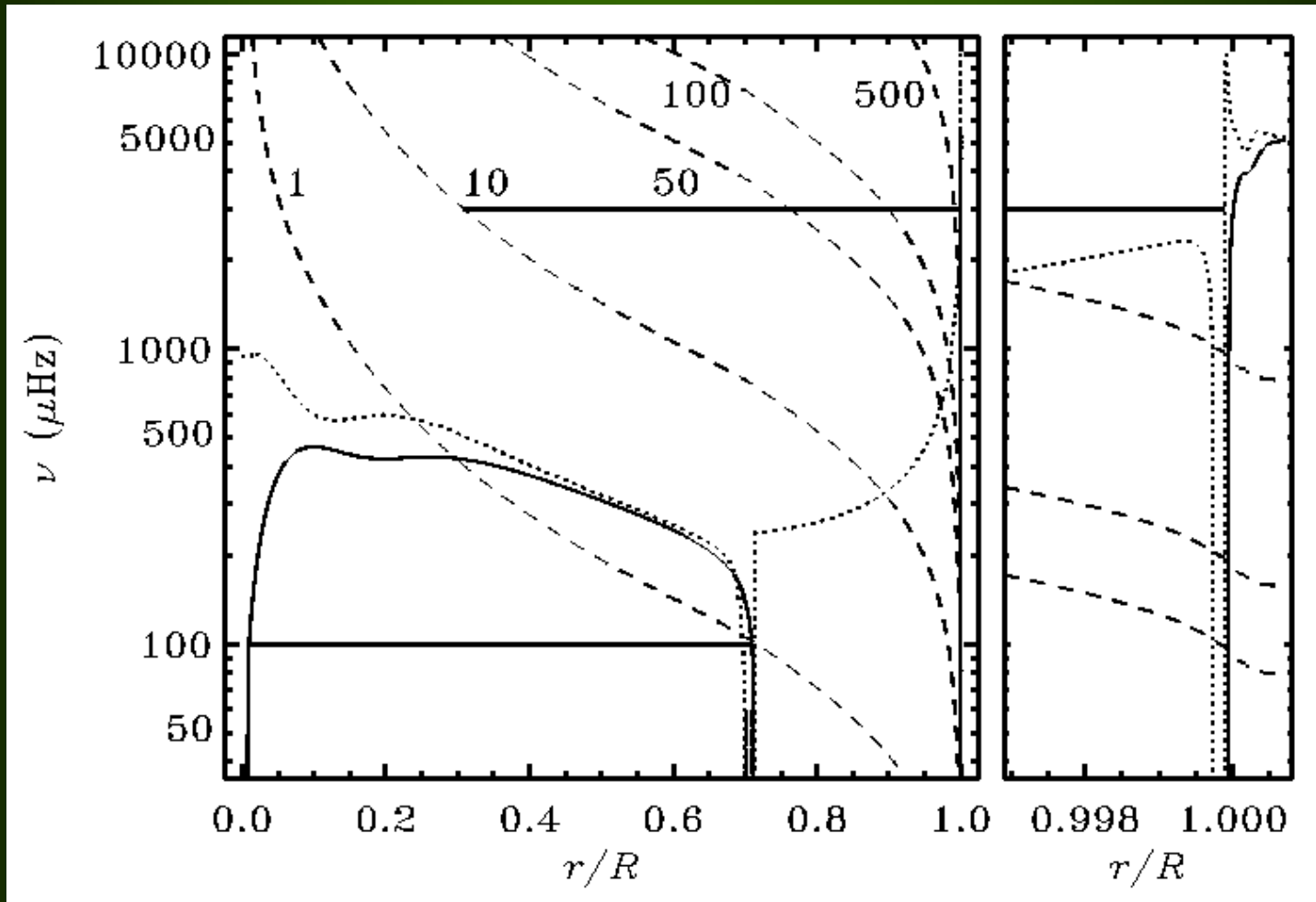
$\mathbf{K} < 0 \Rightarrow$ rozwiązanie jest eksponencjalnie
rosnącą lub malejącą funkcją r

$\mathbf{K} = 0 \Rightarrow$ punkty odbicia (zwrotne)

**Zachowanie modu oscylacji jest kontrolowane
przez trzy częstotliwości charakterystyczne:**

$$S_\ell, N, \omega_c$$

Częstotliwości charakterystyczne dla modelu Słońca:
 $N/2\pi$ (linia ciągła), S_ℓ (linia przerywana), $\omega_c/2\pi$ (linia kropkowana),
 dla $\ell=1, 10, 50, 100$ i 500 . Linie poziome – obszary pułapkowania
 dla modu p ($3000\mu\text{Hz}$) o $\ell=10$ i modu g ($100\mu\text{Hz}$).

mody p ($\omega \gg N, \omega_c$) - w wyrażeniu na $K(r) (\equiv k_r^2)$ możemy zaniedbać N i ω_c

$$k_r^2 \approx \frac{\omega^2}{c^2} \left(1 - \frac{S_\ell^2}{\omega^2} \right)$$

wewnętrzny punkt odbicia, $r=r_t$, $\omega \approx S_\ell(r_t)$, tj. $k_r=0$, czyli

$$\frac{c(r_t)}{r_t} = \frac{\omega}{L}, \quad L = \sqrt{\ell(\ell + 1)}$$

Blisko powierzchni, $S_\ell \ll \omega$, a zewewnętrzny punkt odbicia, $r=R_t$, jest wyznaczony przez $\omega \approx \omega_c$

mody g ($\omega < \mathbf{N}$) - w ogólności $\omega^2 \ll \mathbf{S}_\ell^2$

$$k_r^2 \simeq \frac{\ell(\ell + 1)}{r^2} \left(\frac{N^2}{\omega^2} - 1 \right)$$

Zachowanie modów g jest całkowicie kontrolowane przez częstotliwość wporu.

Punkty odbicia znajdują się w miejscach gdzie $\omega \approx \mathbf{N}$.

ASYMPTOTYCZNE RELACJE DYSPERSYJNE

Z równania

$$\frac{d^2\Psi}{dr^2} = -K(r)\Psi$$

możemy otrzymać przybliżone wyrażenie
na częstotliwości własne

ASYMPTOTYCZNE RELACJE DYSPERSYJNE

Z analizy JWKB pokazuje się, że mody oscylacji, zarówno p jak i g, spełniają relację

$$\int_{r_1}^{r_2} K(r)^{1/2} dr = (n - \frac{1}{2})\pi, \quad n = 1, 2, \dots$$

$$\omega \int_{r_1}^{r_2} \left[1 - \frac{\omega_c^2}{\omega^2} - \frac{S_l^2}{\omega^2} \left(1 - \frac{N^2}{\omega^2} \right) \right]^{1/2} \frac{dr}{c} \simeq \pi(n - 1/2)$$

gdzie r_1 i r_2 są kolejnymi zerami $K(r)$ i $K(r) > 0$ między nimi.

Analiza JWKB bada zachowanie fal blisko punktów odbicia.

Zał. rozwiązanie zmienia się szybko w porównaniu z $K(r)$

Równanie na poprzednim slajdzie wyznacza bezpośrednio częstotliwość modów złapanych pomiędzy punktami r_1 i r_2

mody p

Dla wysokich częstotliwości możemy założyć $|N^2/\omega^2| \ll 1$.
Ponadto $\omega_c/\omega \ll 1$ poza górnym punktem odbicia.

$$\omega \int_{r_t}^R \left[1 - \frac{S_l^2}{\omega^2} \right]^{1/2} \frac{dr}{c} \simeq \pi [n + \alpha(\omega)]$$

Prawo Duvall'a (1982)

$$\frac{\pi[n + \alpha(\omega)]}{\omega} \approx \int_{r_t}^R \left(1 - \frac{L^2 c^2}{\omega^2 r^2}\right)^{1/2} \frac{dr}{c}$$

Jeden z najważniejszych wyników teorii asymptotycznej, wykryte na podstawie analizy częstotliwości słonecznych.

Dla modów o niskich stopniach harmonika sferycznego, ℓ ,

$$\int_{r_t}^R \left(1 - \frac{L^2 c^2}{\omega^2 r^2}\right)^{1/2} \frac{dr}{c} \approx \int_0^R \frac{dr}{c} - \frac{\pi L}{2 \omega}$$

stąd

$$\omega = \frac{(n + L/2 + \alpha)\pi}{\int_0^R \frac{dr}{c}}$$

Dla modów o niskich ℓ , L zastępujemy przez $\ell + 1/2$

$$\nu_{nl} \equiv \frac{\omega_{nl}}{2\pi} \simeq \left(n + \frac{l}{2} + \frac{1}{4} + \alpha \right) \Delta\nu$$

gdzie

$$\Delta\nu = \left[2 \int_0^R \frac{dr}{c} \right]^{-1}$$

duże odstępny

częstotliwości modów p są **równoodstępne**

$$\Delta v \approx v_{n+1,l} - v_{n,l} - \text{duże odstępy}$$

Ponadto mody o takich samych wartościach $n+\ell/2$ spełniają

$$v_{n,l} \approx v_{n-1,l+2}$$

$$\delta v_{n,l} \approx v_{n,l} - v_{n-1,l+2} - \text{małe odstępy}$$

Te dwie cechy obserwujemy w widmie oscylacji Słońca. Odchylenia od tych równości mają bardzo duże znaczenie diagnostyczne.

z analizy JWKB równań oscylacyjnych pokazuje się, że

$$\nu_{nl} - \nu_{n-1, l+2} \simeq -(4l + 6) \frac{\Delta\nu}{4\pi^2 \nu_{nl}} \int_0^R \frac{dc}{dr} \frac{dr}{r}$$

Wielkość ta daje informację o strukturze jądra.

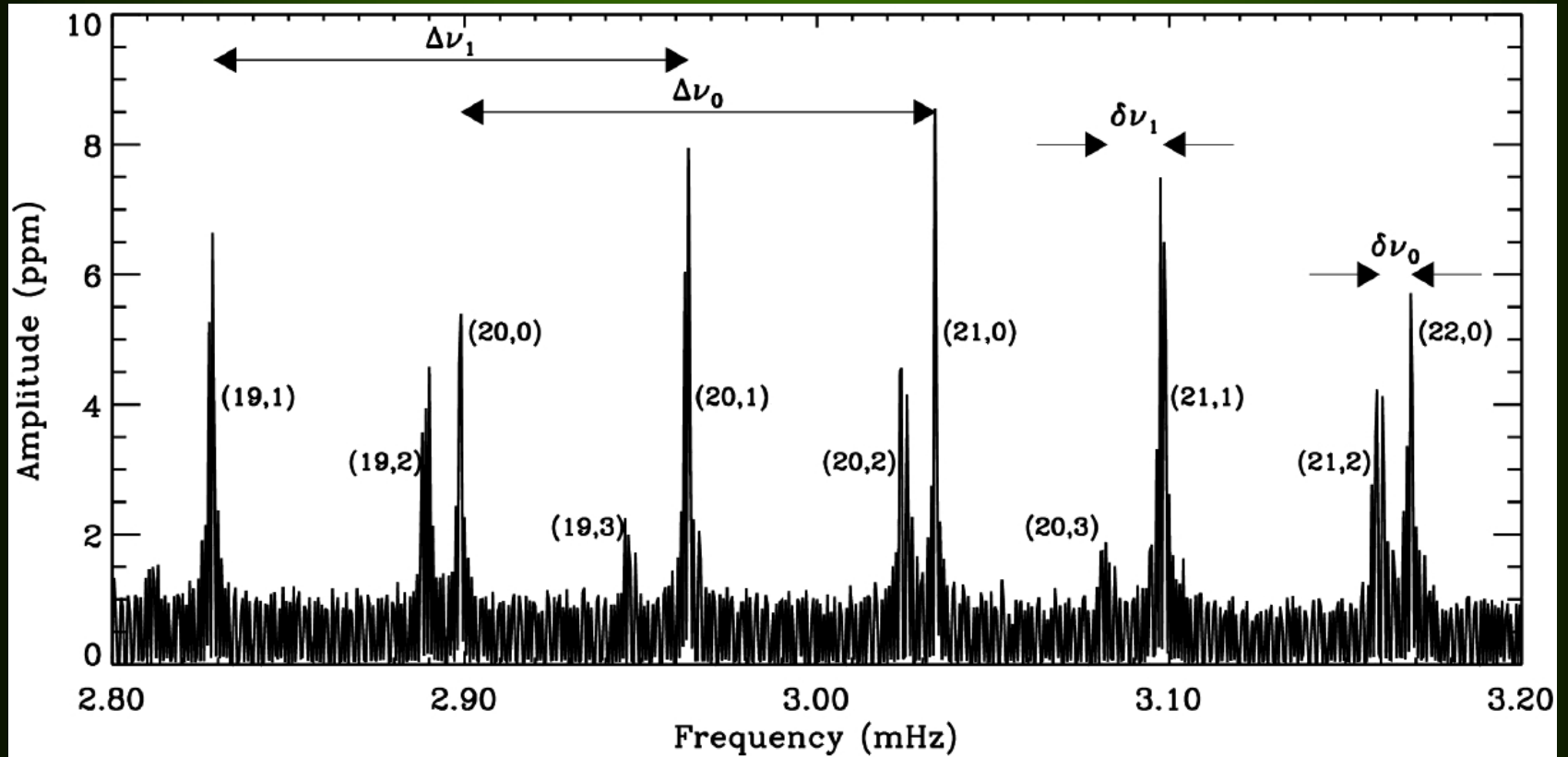
$\delta\nu_{n,l}$ maleje, gdy gwiazda ewoluuje

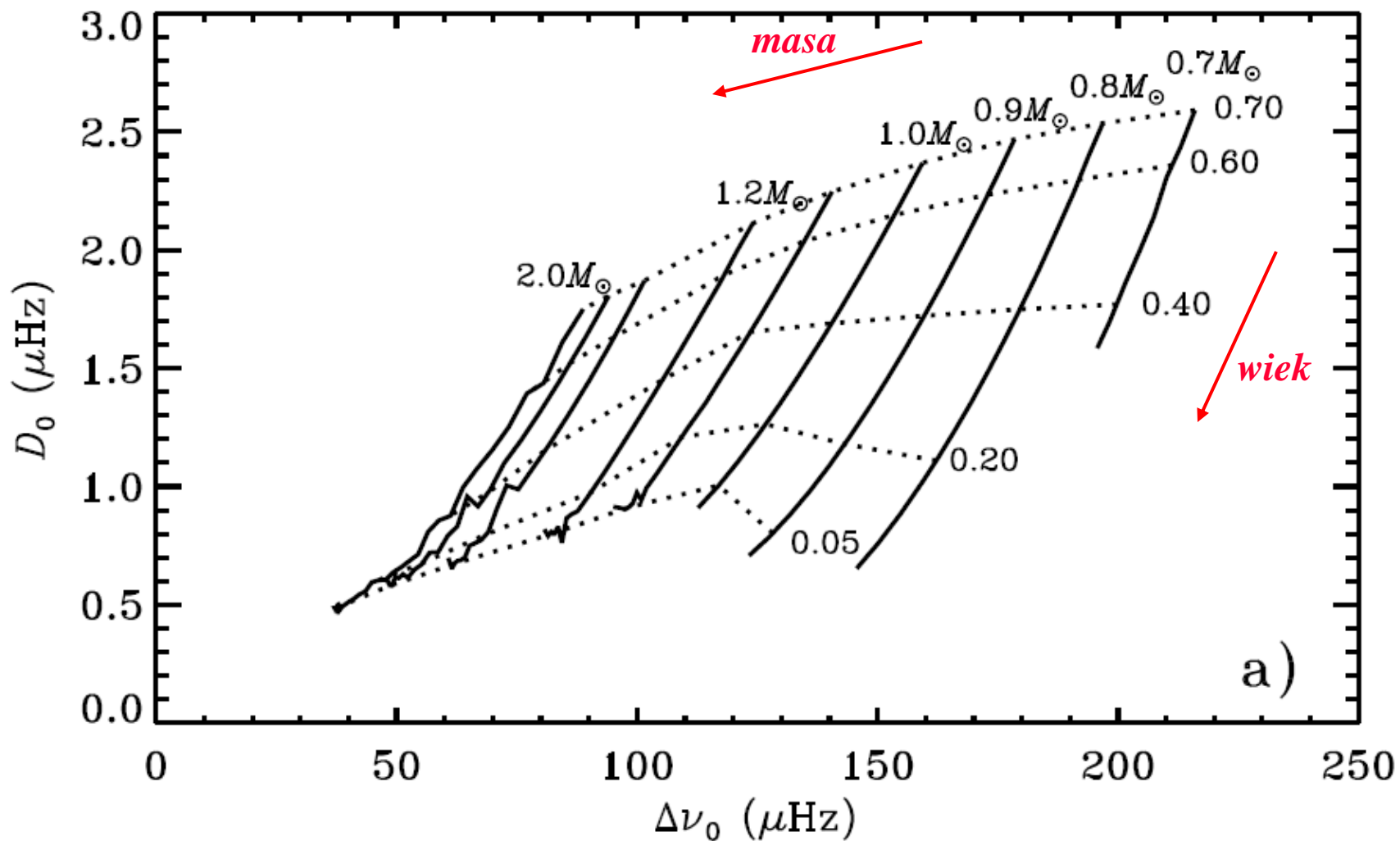
Δv - informacja o masie gwiazdy

δv - miara wieku gwiazdy

Fragment widma oscylacji Słońca otrzymany z danych VIRGO (SOHO)

Diagram asterosejsmiczny

$$\langle \delta\nu_{nl} \rangle_n \cong (4\ell + 6)D_0$$

mody g

Asymptotyczne zależności znajdujemy przyjmując $\omega^2 \ll S_\ell^2$

Zakładamy, że N ma pojedyncze maksimum, czyli dla danej częstotliwości dwa punkty odbicia są jednoznacznie określone.

$$L \int_{r_1}^{r_2} \left(\frac{N^2}{\omega^2} - 1 \right)^{1/2} \frac{dr}{r} = (n - 1/2)\pi$$

$$\omega < N_{\max}$$

dla danego n , $\omega \rightarrow N_{\max}$ gdy $\ell \rightarrow \infty$

Dla modów g o wysokich n i niskich l , $\omega^2 \ll N^2$,
prawie w całym przedziale $[r_1, r_2]$. Można pokazać, że

$$\omega \simeq \frac{L \int_{r_1}^{r_2} N \frac{dr}{r}}{\pi(n + l/2 + \alpha_g)}$$

M. Tassoul 1980

Wprowadzając $\Pi = 2\pi/\omega$, napiszemy

$$\Pi \simeq \frac{\Pi_0}{L} \left(n + \frac{l}{2} + \alpha_g \right)$$

gdzie

$$\Pi_0 = \frac{2\pi^2}{\int_{r_1}^{r_2} N \frac{dr}{r}} .$$

okresy takich modów o danym ℓ są **równoodstępne**

$$\Pi_n - \Pi_{n-1} = \Pi_0 / L$$

zastosowanie dla białych karłów – miara masy

mody f

$$\rho = \text{const}, \rho' = 0$$
$$\text{div } \xi = 0 \Rightarrow \delta\rho = 0 \Rightarrow \delta p = 0$$

$$\xi_r \propto \exp(k_h r)$$

$\omega^2 \approx g_s k_h$ - powierzchniowe fale grawitacyjne

$$k_h = [\ell(\ell+1)]^{1/2}/R \Rightarrow \omega^2 \approx L(GM/R^3)$$

czyli częstotliwości takich fal skalują się jak ω_{dyn}
dlatego zależą tylko od średniej gęstości gwiazdy

© BIAŁY KARZEŁ

model białego karła uwzględniający stratyfikację chemiczną

